NEMZETI NŐNEVELÉS.

III. ÉVFOLYAM. 1882. AUGUSZTUS. VI. FÜZET.

LEÁNYAINK ÉS JÖVŐJÜK.

I.

Német-, Franczia- és Angolországban a nőkérdésnek már gazdag irodalma van; nálunk alig foglalkozik vele egy-egy hírlapi czikk; külön könyv e tárgyról épen a ritkaságok közé tartozik. S ha az irodalom csakugyan a közélet és közszellem tükre, akkor nálunk nőkérdés úgyszólván nem is létezik. Nagy tévedést rejtene magában ez a hirtelen következtetés. Nekünk is megvan a magunk nőkérdése a közéletben, csakhogy a közszellem nem ébredt még arra, hogy tüzetesen foglalkozzék vele s az irodalom — e téren legalább — igen keveset tesz a közszellem ébresztésére. A kérdésnek természetesen más az alakja nálunk, mint az említett nyugoti nemzeteknél — annyiban más, a mennyiben társadalmunk különbözik amazokétól. De azért az a törekvés, a mely a nők műveltségének emelését sürgeti s ennek alapján helyet, munkát és elismerést követel számukra a közéletben is, nem idegen tőlünk. Nem is lehet idegen, mivel ezt a törekvést korunk műveltsége élteti, melynek részesei vagyunk mi is s a melytől ha akarnók se zárhatjuk el magunkat.

Hogy a nő természetes hivatása — általában szólva — addig terjed, a meddig a házi tűzhely szelid fénye világít, nem vonja kétségbe senki; de az is bizonyos, hogy a társadalmi rend örök küzdelemben áll a természet rendjével s nem adja meg mindig azt, a mit emez követel. A társadalmi élet az érdekek harcza s ez a harcz az önfentartás körül foly. Megtagadhatjuk-e a nőtől, hogy önfentartásáról ne csak kegyelem útján, hanem saját ereje, tehetsége és munkája által is gondoskodhassék? Nem; nem is tagadták meg soha. Csakhogy a míg az elmúlt századok e végből a nőt kizárólag keze munkájára és személyes szolgálattételre utalták, addig korunk

megköveteli, hogy necsak testi, hanem szellemi munkáját is fegyverül használhassa az önfentartás erőtemésztő tusájában. Azonban ahoz, hogy ez a fegyver hathatós s ez a munka gyümölcsöző lehessen, kettő szükséges: meg kell nyitnunk a közélet kenyéradó pályáinak sorompóit a nők előtt is, és gondoskodnunk kell a nők megfelelő kiképeztetéséről.

Idáig jóformán egyetértenek mindazok, a kik a nőkérdést taglalgatják. De ezzel még csak a kiindulóponthoz jutottunk. Az egyetértést meghasonlás váltja föl, mihelyt azzal a kérdéssel kell számot vetnünk, hogy a közélet melyik s milyen pályáit nyissuk meg a nők előtt. A legradikálisabb megoldás, mely a válogatás zavarain könnyű szerrel átsiklik, azt javalja, hogy «valamennyit». Szabadítsuk fel a nőt teljesen, hadd legyen egyenlőjogú versenytársává a férfiúnak a kötelességek, a munka és jogok terén egyaránt. A másik fél aggodalmas tekintettel mérlegeli a nő agyvelejét, bonczolgatja fizikai alkotását, elemzi lelke szövevényének finom szálait s arra a következtetésre jut, hogy a gyenge nő az erős férfiúnak nem lehet versenytársa. Mivel pedig maga a természet alárendelt helyet jelölt ki a nő számára a férfi mellett, nagy hiba, sőt bűn kettőjük között a legterhesebb küzdelem s a legfontosabb jogok terén egyenlőséget hirdetni és arra törekedni. A kenyérkeresetre vezető közutakat nem lehet ugyan előlük elzárni; de kevés az út, a melyen boldogulhatnak s itt sem lehetnek el a férfi segítsége, felügyelete és vezetése nélkül.

A mi véleményünk szerint mind a két fél okoskodásában és következtetéseiben van valami igaz; de az igazság itt is, valamint mindenütt, elrejtőzik a szélsőségek elől. Hogy milyen pályákat nyissunk meg a nők előtt: egyet, kettőt hármat-e, vagy valamennyit, a fölött sem a nagy elvek ködös magaslatáról, sem a szobatudósok aprólékos kutatásainak alapján nem itélhetünk. Egy dolog dönt itt csupán: *a szükség*, a mely két oldalról is sürgeti a megoldást.

Van egy társadalmi osztályunk különösen, a mely úgy számban mint fontosságban lépést halad műveltségünk gyarapodásával. Ez az intelligens középosztály, a mely sem birtokra, sem tőkére nem támaszkodhatván, szellemi munkájával tartja fen magát.

Azonban fontos szolgálatai nem állanak arányban exisztencziájának sem kényelmével, sem biztosságával. Ezen osztály családjainak fentartása a legnagyobb küzdelmekkel jár és mégis problematikus. E családok sorsa csaknem kizárólag a családfő munkabírásától függ. Ha az nem bírja többé a munkát, vagy ha a munkás életet a sír nyugalmával cseréli föl: hozzátartozói meg vannak fosztva menedéküktől. Ebben a küzdelemben nagy értéke, hatalmas súlya van a nők — az elhagyott özvegy, a felserdült leány — munkájának a szétzüllött család összetartásában, fentartásában. Hiába hangoztatjuk, hogy a nőt a házi tűzhelyhez köti rendeltetése, ha a házi tűzhely, oszlopától megfosztva, rombadűlt. Itt az első kötelességünk, hogy segítsünk s nem segíthetünk másképen, hacsak az egyéni munkának — olyan munkának, a mely a szükségben szenvedők társadalmi állásának, megszokott életök módjának megfelel — tért nem engedünk az önfentartásra. Becses itt minden erő, minden tehetség, a mely munkát bír: a nőé ép úgy mint a férfié. Egy osztályra utaltunk különösen, de hányan jutnak azért ezével közös sorsra azok közül is, a kiket a sors megfosztott az egykor élvezett földi javak jótéteményeitől!

De az érintett szükségnek ez csupán egyik oldala. A modern államnak, hogy rendeltetését teljesíthesse s az idő haladtával növekedő feladatainak óriás terhét megbírja, mindig nagyobb s több munkaerőre van szüksége. Mivel pedig épen az állami ótalom mindenre kiterjedő biztossága alatt a fölpezsdűlt társadalmi tevékenység egyre több tehetséget és munkás kezet von a szabad versenyzés terére: minden államban be kell állani — egyiknél-másiknál már meg is történt — annak az esetnek, a mikor szükségessé válik rá nézve, hogy a szolgálatára kész munkaerőnek új forrásáról gondoskodjék. És ki kárhoztatja az államot, ha a kényszerűség ezen helyzetében az emberiség azon feléhez fordúl, a melyet a hagyomány és megszokás «gyengének» nevez, de a melynek erejét megpróbálni eleink elmulasztották. S midőn ezt teszi, nemcsak magán segít, hanem azon a társadalmi osztályon is, melynek női munkát és kenyeret kérnek, hogy az önfentartás küzdelmében el ne merüljenek.

Ezen kettős szükség mértéke és foka szabja meg a nők közteevékenységének körét. A hol nagyobb az, mint Amerikában és Angolországban — ott a nők is nagyobb számmal keresik fel a közpályákat s ezeknek több-több ágazatában próbálják meg erejüket. Tartózkodnunk kell a részletes magyarázgatástól; egyszerűen konstatáljuk e tényt, hogy minél inkább távozunk a tengerparti nemzetektől a kontinensek belseje felé; minél ritkább valamely ország népessége s minél alacsonyabb fokon áll társadalmi fejlettsége: annál kevésbbé jelentkezik az a fentebb vázolt szükség, a mely a nőkérdést mai alakjában felveti. S épen azért mivel minden nemzet társadalma, a természeti fejlődés útján termi meg — korábban vagy később — a maga nőkérdését: nagyot tévednek azok, a kik akár a haladottabb nemzetek példáját vakon utánozva, akár az elmélet légvárai után áhitozva, ennek a természetes fejlődésnek erőszakos kézzel vagy utját szegik, vagy azt avatatlanul siettetni igyekeznek. Például szolgálhat Oroszország, a mely fejletlen s elmaradott társadalom közepette a művelt nyugoti nemzetek nőkérdését átplántálta rideg földjébe, a nőt oly mértékben szabadítván fel a közpályákra mint amazok. Ott áldást terem az ifjú plánta; emitt mételyt és mérget.

Minden magyar embernek igaz örömére szolgálhat, hogy intéző köreink ebben a kérdésben kezdettől fogva ép oly józan a mily finom tapintattal jártak el és a társadalom érdekeit az államéival és e kettőt az egyéni törekvésekkel harmonikuson meg bírták egyeztetni. Nem ragadtatták el magukat sem a műveltebb nemzetek példája, sem kitűnő gondolkodók ékesszavú theoriái által; hanem megvizsgálták a hazai talajt s nem marokkal szórták, szemenként vetették el a magot. A szükség nálunk még csak jelentkezőfélben van; szerencse, hogy idejekorán fölismertük, mert így lépésről lépésre, fokról fokra, lassan bár, de annál biztosabban haladhatunk előre. A nők előtt nem zárjuk el a közéletet, de egyelőre csak azon pályákat nyitjuk meg előttük, a melyek a női hivatással és jellemmel legjobban megegyeznek. A szükség ma még nem oly nagy, hogy többet követelne tőlünk. Tudjuk jól, hogy itt nem állapodhatunk meg, hogy társadalmunk fejlődésének

áradata tovább fog bennünket ragadni : de bevárjuk míg a vizek emelkednek s ehez mérjük előkészületeinket. Nem idegenkedünk az engedményektől; csak az elhamarkodástól óvakodunk. Elmegyünk egész odáig, a míg a nők felszabadítása a közpályákra társadalmunk alapkövét, a családi életet nem veszélyezteti. Addig pedig azt tartjuk, hogy a nő természetes rendeltetése, hogy a családnak, a házi körnek ő legyen a lelke; de egyúttal gondoskodunk róla, hogy — ha a szükség kopogtat — ugyanannak a családnak, házi körnek fentartója is lehessen.

A nők nevelése szorosan attól függ, hogy a nők társadalmi állásának kérdését miképen fogjuk föl s miképen oldjuk meg. E téren az első feladatunk az, hogy művelt, értelmes, nemeslelkű, erős jellemű anyákat, házi asszonyokat, neveljünk; a további teendőnk, hogy oly mértékben állítsunk számukra szakiskolákat, a mily mértékben több s több közpályát nyitunk meg előttük. Természetes, hogy a hol az ügyvédi, bírói és orvosi pálya is nyitva előttük, ott a középiskolákba és az egyetemekre is bebocsájtják őket. De a nők közép és felsőoktatásának szükségességét hangoztatni ott, a hol az előbb említett feltétel hiányzik, nem csak visszás dolog, hanem olyan utra sodor bennünket, a melyen nem haladhatunk, és a melyről vissza nem fordulhatunk megboszúlatlanúl. Hazai nőnevelésünk hangosan hirdeti, hogy nem csupán a kor szellemét értettük meg, hanem a kor szükségeivel is számot vetettünk. Nőnevelésünk köre helyesen van megszabva : elemi, polgári és felsőbb leányiskoláink megadják nőinknek azt az általános műveltséget, melyre házi hivatásuk körében van szükségük, szakiskoláink s külön tanfolyamaink azt a képzettséget, a melylyel önfentartásukért küzdhetnek az előttük megnyilt pályákon. Feladatunk egyelőre nem az, hogy ezen a körözeten tágítsunk, hanem hogy azon belül minél szilárdabban vessük meg az egészséges továbbfejlődésnek alapját. Ne téveszszük össze a kezdetet a végggel s ne tegyen bennünket türelmetlenné sem a czél távolsága, sem azon nemzetek gyorsabb haladása, a kiket jó- és balsorsuk a versenyben elénk juttattak.

Sebestyén Gyula.

HOGYAN NEVELJÜK KISDEDEINKET.

(Levelek egy anyához.)

HATODIK LEVÉL.

Nincsen sajnálatraméltóbb teremtés, mint az oly édes anya, kinek saját gyermekei nem fogadnak szót. És mily rengeteg nagy az ily szegény édes anyák száma!

Honnan van ez? Rendesen a gyermekek gonoszságát, a velük született *eredendő bűnt* és több efféléket emlegetnek az emberek, a midőn a gyermekek engedetlenségének okairól szólnak. Kétséget sem szenved, hogy vannak szerencsétlen, véralkatuknál, beteges testi szerveiknél fogva könnyen megromolható s az engedetlenkedésre, makacsságra hajlandó gyermekek; nem tagadhatjuk azt sem, hogy az ösztönök ébredésével az azok kielégítése iránt való fogékonyság egyik gyermekben nagyobb mértékben nyilvánúl, mint a másikban; azonban ha mindezeket elismerjük is, még is ki kell mondanunk, hogy a gyermekek szófogadatlanságának, a kisdedekben nyilvánúló engedetlenségnek a legtöbb esetben maguk az anyák és atyák, szóval a szülők az okai.

Ezért, kedves leányom, vedd figyelembe a következő tanácsokat: Ha azt akarod, hogy kisdedeid erkölcsi nevelése biztos alapokon nyugodjék, hogy kisdedeid szót fogadók, engedelmesek legyenek — *soha se követelj tőlük lehetetlenséget és ne akard őket természetükből erőszakosan kivetkőztetni!* — Ez az erkölcsi nevelés második arany szabálya!

Az emberi testnek és léleknek természetéről fogalommal sem bíró anyák igen sokszor olyasmit követelnek gyermekeiktől, a mit azok meg nem tehetnek, a mi a lehetetlenség határába tar-

tozik a kisdedekre nézve. — Hány anya szokott a még éber érzékekkel vidoran játszó s beszélgető gyermekére ráparancsolni, hogy *alugyék*. Mit követel az ilyen anya? Lehetetlenséget; mert ha még oly szófogadó gyermeke van is, mi történik a még nem álmos gyermekkel? Behúnyja a szemét, de elaludni nem képes, ezért újra kinyitja szemeit s tovább mulat. Hány anya követeli gyermekétől, hogy az előtte még ismeretlen idegennek vagy rokonnak csókoljon kezet, mutasson szíves arczot s beszéljen vele elfogulatlanúl? Mit parancsol az ilyen esetekben az édes anya? Azt, hogy győzze le a kisded saját természetét, mutasson rokonszenvet az iránt, a ki iránt talán természetes ellenszenvet, idegenséget, félelmet érez? S mit tesz ilyenkor a gyermek? A legtöbb eset azt bizonyítja, hogy a gyermek nem fogad, mert nem fogadhat szót. Hány anya követeli gyermekétől azt, hogy másként viselje magát, ha vendég van a háznál, mint mikor nincsen? Hányan követelik gyermeküktől, hogy ne sírjon, ha fájdalmat érez is, hogy szaladjon, ha fáradt is, hogy ne kacsintgasson be minden egyes kirakatba, ha mellette vezetik is el őt? Ki nem tudja, hogy a gyermekekkel sokszor erővel is megetetik-megitatják azt, a mitől undorodnak? Parancsszóval, veréssel diktálják a gyermekekbe itt a parajt, ott a levest, amott az orvosságot — a helyett, hogy éhséggel, szép szóval vagy példával hatnának rájuk — stb.

Azonban nemcsak az oly édes anyák kívánnak gyermekeiktől lehetetlenséget, a kik a kisdedek természetével ellenkező tetteket követelnek tőlük, hanem azok is, a kik parancsaikat meg nem érltetik, jól fel nem fogatják gyermekeikkel. Azon általános parancsoatok, mint a minők: Jó légy ám! Ne boszantsd ám a papát! Ne légy pajkos! oly általánosságban mondott követelések, a minőket a kisdedek nem érthetnek meg. A ki ily parancsolatokat osztogat, ne követelje, hogy gyermekei engedelmeskedjenek, mivel a mit a kis gyermek meg nem ért, azt nem is teljesítheti.

Miért nem kell a kisdedektől lehetetlenséget követelnünk, miért nem szabad a gyermekekhez általánosságokban tartott határozatlan, általuk meg sem érthető parancsolatokat osztogatnunk s miként kell a parancsolatok osztogatása körül eljárnunk? E kér-

désekre saját magad is megadhatod a feleletet, ha anyai szívedet megkérdezed, azonban talán nem lesz fölösleges, ha ezekre nézve az én okoskodásomat is meghallgatod.

Az erkölcsi nevelés főfeltétele, a szülők és nevelők iránt való engedelmesség semmi által sem tehető oly könnyen tönkre, mint a képtelenségeket követelő parancsolatok osztogatása által; mert a miként a felnőttek körében megbénúl az akarat és tetterő, ha erőnket fölülmúló feladattal állunk szemben; a miként meglazítja az erkölcsöket az oly föltétel s az oly törvény vagy igéret, mely az emberi természeten erőszakot akar elkövetni: ép úgy megsemmisíti az erkölcsi alapot, a szülők és nevelők iránt való engedelmességet, a szülőknek és nevelőknek minden olyan követelése, mi a gyermekektől képtelenséget kíván; *mert az ily rendesen végre sem hajtható parancsolatokat a szülők és nevelők kénytelenek visszavonni vagy azok be nem töltését elnézni, s így a gyermekeket maguk a szülők és nevelők vezetik arra, hogy a hozzájok intézett parancsolatok és követelések között válogassanak s minden egyes parancscsal szemben megkísértsék az ellenállást, engedetlenséget.*

Hogy engedelmes gyermekek által vétessünk körül, vígyázzunk a következőkre:

Soha se parancsoljunk meggondolatlanúl!

A parancsolatok általában véve két főcsoportra oszthatók, u. m. a könnyebb, *tiltó* és a nehezebb, *pozitív, tettre késztő* parancsolatokra.

A tiltó — szóljunk először is a tilalmakról! — parancsolatokat akkor szoktuk alkalmazni, a midőn az ébredező ösztönökkel szemben állunk, a midőn a gyermeket valamely helytelen cselekedettől távol akarjuk tartani. — Hogy az ily tiltó parancsolatok kellő hatással bírjanak, hogy hatásuk épen az engedetlenség fanyar gyümölcse ne lehessen, fogadjuk el főszabályúl, hogy *tilalmakkal csak ritkán forduljunk gyermekeinkhez.* Leginkább a hibás szokásoknál, azok mellőztetésénél van helye a tilalomnak, de még itt is jobbak az oly pozitiv parancsolatok, a melyek a helytelen dolgok helyett, a helyeseket követelik. — A helyett tehát, hogy azt parancsolná a szülő kisdedének: Ne szopd az újjadat! Ne vedd a

gyújtót kezedbe! Ne ülj görbén! stb. célszerűebbek az ily parancsok: Vedd ki a szádból a kezedet! Tedd le a gyújtót! Ülj egyenesen! *Különösen veszedelmesek a meggondolatlan dajkák által gyakran alkalmazott azon parancsolatok, a melyek — a gyermek ellenszegülni szerető természetére számítva — azt követelik a gyermektől, a minek az ellenkezőjét kívánják és várják a kisdedtől.* Sokszor hallhatjuk sétatereinken az ily tilalmakat: «Ne menj a nénihez! Ne hagyd abba a sírást!», sőt még otthon az anyák is sokszor úgy vélnek boldogúlhatni makacskodó gyermekeikkel, hogy az ellenkezőjét parancsolják annak, a mit várnak. Mily szerencsétlen rendszer az ilyféle parancsolgatás által eszközölt engedelmességre való kényszerítés!

Hogy a gyermekekhez intézett tilalmaknak kellő sikerök lehessen, mindenekelőtt tisztában kell lennünk azzal, hogy mitől tiltsuk el kisdedeinket s mit kell saját tapasztalatukra bíznunk.

Soha se tiltsunk el olyasmit, a mit a gyermek közvetlen kellemetlen következményei miatt magától sem fog ismételni — hogy p. o. ne nyúljon a forró vasalóhoz, hogy ne vegye szájába a forró levest stb., ezeket fölösleges mondogatnunk; mert a gyermek egyszeri tapasztalás után úgy is kerülni fogja azt, mi neki közvetlenül fájdalmat okozott. — Általában véve káros következésekkel van összekötve azon eljárás, mely minden irányban a tilalomfáknak egész erdejével veszi körül a gyermeket. Rendesen az oly országban van a legtöbb vétkes és bűnös, hol minden lépten-nyomon egy-egy tilalomba ütközik a polgár s így az oly anyának szokott rendesen a legengedetlenebb gyermeke lenni, a ki örökösen tiltó parancsokat osztogat kisdedeinek.

Bizony sokkal nehezebb a tiltó parancsolatok helyes osztogatása, mint gondoljuk, mert ez a gyermek-hibák felismerését és helyes megítélését követeli tőlünk; pedig tagadhatlanul a legnehezebbb dolgok közé tartozik a gyermekek tetteinek megítélése! És mégis mily könnyen készen vagyunk a gyermekek *meg-* és *elítélésével!*

A hibák, jobban mondva helytelen cselekedetek, melyeket a gyermekek körében észlelhetünk, vagy szándékosak vagy tisztán

csak ösztönszerűek. A szándékos hibák romlott szívre mutatnak; az ösztönszerű helytelen cselekedetek forrása rendesen a tapasztalatlanság, tudatlanság, heves indulat. — *Az ily ösztönszerű helytelen cselekedeteknek legbiztosabb ismertető jele az, hogy a gyermeket — a midőn helytelen tettének következményeivel szemben áll — ijedtség fogja el s a legtöbb esetben annyira megindúl, hogy sírás és azon vágy fogja el, hogy a hibát jóvá tegye.* — Ha például a gyermek játszás közben összetöri a poharat, edényt vagy más előtte kedves tárgyat — magától, tettétől megréműl, elfogúltan tekint jobbrabalra, segítséget vár, kér; megpróbálja a tárgy összeillesztését, végre sikertelenűl abbahagyja a munkát, mire lelkiismerete nyugtalanúl zaklatja és sírásra készti. — *Ily esetekben nem szabad bőbeszédű megrovást avagy szigorú tilalmat alkalmaznunk, annál kevésbbé büntetnünk, különben elöljük az erkölcsi nevelés egyik fő tényezőjét, a gyermek őszinteségét.* A gyermekek ily ösztönszerű hibás cselekedeteivel szemben az anyának nagy türelemre és bölcs nyugodtságra van szüksége. Ha a kár, melyet a gyermek okozott, még oly nagy volna is, keresse az anya a büntetésre méltó egyént saját magában vagy azokban, kik a gyermeknek megengedték a hibás cselekedet végrehajtását. A gyermekkel szemben pedig ne éreztesse haragját, hanem iparkodjék vele röviden megértetni, hogy mi által okozta a kárt s szilárd hangon adja tudtára azt, hogy máskor mitől óvakodjék.

A szándékosan elkövetett hibákat, botlásokat, különösen ha azok a tekintély, a nyilt parancs ellenére követtettek el, nemcsak szigorú rosszalás, hanem esetleg büntetés és a cselekedet ismétlése ellen szóló tilalom is kövesse, különösen akkor, ha az hazugsággal vagy egyéb veszedelmes erkölcsi hibával is kapcsolatban áll. *Bármilyen legyen azonban a gyermek hibája, ne feledjük soha, hogy a kisdedek gyengeségeit, erkölcsi gyarlóságait ép oly szemmel kell néznünk, mint az orvos az ápolás és gyógyítás alatt levő testi gyengeségeket, betegségeket.* Ugyan mit mondana az édes anya az oly orvosról, ki a gyermeket megbüntetné, mivel beteg, mivel a beadott orvos-szer nem hat, mivel az egyik bajból a másikba esik a kis beteg?

Vegyük fontolóra, hogy a kisdedek helytelen cselekedeteinek nagy része nem annyira erkölcstelenségből, mint inkább tudatlanságból, szelességből, könnyelműségből származik s hogy akárhány elítélt tettét a gyermeknek úgy kell tekintenünk, mint valamely nemesebb hajlam helytelen nyilvánúlását s ezért a helytelen cselekedeteket szigorú vizsgálat alá kell vennünk és bölcs mérséklettel kell megítélnünk.

A gyermekek p. o. igen sokszor csupa rokonszenvből származó szolgálatrakészségből nyúlnak olyasmihez, mivel még bánni nem tudnak s ilyenkor gyakran kárt okoznak. De ki az, a ki a szolgálatra készségből származó hibát a gyermekben szigorúan megbüntetné s ezzel a szolgálatra készség nemes hajlamát el akarná nyomni.

Vannak gyermekek, a kik játékszereiket egy pár percz mulva szétrombolják, s hogy külsejét-belsejét megvizsgálják, szétszedik. Az anyák ezért rendesen meg szokták kisdedeiket róni, büntetni; pedig a rombolásban való gyönyör az alkotáshoz vezető útja az emberi léleknek s a mit a gyermek játékainak szétrombolása alkalmával cselekszik, az a fejlődő léleknek legbecsesebb jelensége. — Ha tudnák az édes anyák, hogy a játékot szétszedő gyermek legnemesebb ösztönének enged, csak úgy örűlnének romboló munkálkodása fölött, miként a gyermek gyönyörködik a játék külsejének, belsejének megvizsgálása közben. — Avagy ki nem tapasztalta, hogy a játékszer csak akkor kezd igazán kedves lenni a gyermekek előtt, ha már egyszer szétszedték azt. — Nem a gyermek van a játékszerért, hanem megfordítva! — *Egyébként mint igen fontos szabályt kell megemlítenünk, hogy a gyermekeket játékközben csak tanácsokkal és nem parancsokkal kell kormányoznunk!* Hadd játszék a gyermek kisded korában egészen kénye-kedve szerint!

Ha azonban látszólag egészen szabadjára hagyjuk is a játszó gyermekeket, mégis mindig szemmel kell őket kísérnünk; mert játékközben ismerhetjük föl természetüket a legkönnyebben s ilyenkor hathatunk a netán előfordúlható botlásokra a legkönnyebben. Az egyes botlásokkal szemben pedig vigyázzunk a *Szilassy* által is ajánlott következő tanácsokra:

a) A gyengébb és szelídebb indulatú gyermekeknél az első ízben tapasztalt hibáknál ne szóval, hanem csak tekintettel fejezzük ki rosszalásunkat.

b) A szív romlására mutató hibákat különböztessük meg azoktól, melyeket a kényszerűség szült.

c) Kísérjük a gyermek lelkét a vétség, hiba elkövetése után feszült figyelemmel; nézzük, hogy miként viseli magát a gyermek s azonnal megtudhatjuk, hogy a jó érzés uralkodik-e benne vagy megfogyatkozott-e az.

d) Ha nyakasság, daczolás, hideg érzéketlenség mutatkozik, akkor nincs helye az új tilalomnak, avagy a tilalom megújításának; annál kevésbbé az oly megtorlásnak, mely a régebbi hibákat és botlásokat is szemrehányva bünteti. Az ingerült és romlott szívű gyermekkel szemben a hideg nyugodt hangon tartott intés — vagy a gyermek helytelen cselekedetével szembe állítható ellentétes cselekedet dicsőítése a leghatásosabb javító szer.

e) Intéseink, fenyítéseink s parancsaink soha se kapcsoltassanak össze fenyegetésekkel. Ha büntetnünk kell, büntessünk, de ne fenyegessük a büntetéssel a gyermeket — kivált ne a romlott szívű, makacsságra hajlandó gyermeket. Nincs veszedelmesebb talaja az erkölcsi nevelésnek, mint az örökös fenyegetődzés; — az termi az oly embereket, kik a jót csak azért követik, mivel félnek a büntetéstől — s a rosszat azonnal megteszik, mihelyt nem kell a fenyítéktől tartaniok. Hogy mi haszna lehet a fenyegetődzésnek, azt egyébként jól tudják azon édes anyák, a kiknek a legengedetlenebb gyermekeik vannak, mert ők szoktak a legtöbbször fenyegetődzni.

f) A tilalmaknál, fenyegetődzéseknél, sőt a büntetéseknél is hatásosabb szer az erkölcsi nevelés körében azon eljárás, mely oda törekszik, hogy a botlásokra s helytelen cselekedetekre kínálkozó alkalom minél ritkábban forduljon elő. *Az erkölcsi rosszat a jónak megszokása ölheti el egyedül az emberi lélekben.*

Azonban elég sokat elmondtam már, kedves leányom, azokból, a mik a könnyebb parancsolatokra, a tilalmakra vonatkoznak — ideje, hogy a tettre késztő parancsolatokról is elmondjak egyet

s mást. A pozitiv parancsolatokat méltán nehéz parancsolatoknak nevezhetjük, mivel ezektől függ, hogy erkölcsi nevelésünk sikeres lesz-e vagy sem. Ezekre nézve a már fentebb előadottakhoz a következőket kell megjegyeznem.

a) Sohse parancsoljunk olyasmit, a minek végrehajtásához a gyermekben kellő kedvet nem ébresztettünk vagy a mi iránt a gyermekben még hajlamot nem észleltünk. Ha például azt akarjuk, hogy a gyermek nyugodtan üljön — fáraszszuk ki előbb, ha pedig azt akarjuk, hogy figyeljen, kössük le figyelmét stb.

b) Minden nyilt parancsunkat értessük meg a gyermekkel jól; minél gyakrabban ismételünk egy és ugyanazon parancsot, annál jobban hozzá szokik a gyermek az engedelmességhez.

c) Legyünk következetesek! Soha se parancsoljunk olyasmit a mit rendesen meg szoktunk tiltani.

d) Az együttes cselekvés által hassunk a kisdedekre. Szerencsés az oly gyermek, kinek idősebb testvérei engedelmességhez szoktak; a kisdedek legjobb mesterei az engedelmességben az idősebb gyermekek; mert a mit azoktól lát, azt könnyen és szivesen utánozza a kisded. Innen van az, hogy még az otthon engedetlen makacs gyermek is a kisdedóvóban rendesen szelid és engedelmeskedő gyermekké válik.

e) Ne parancsoljunk olyasmit, a mi a gyermek igazságérzetét bántja. Mondd meg a bácsinak, hogy a papa nincsen itthon — holott a gyermek tudja, hogy a papa a szobában alszik — ez oly parancs, melyet a gyermek nehezen hajt végre, mert nem tud hazudni — és megis hány hasonló parancsolatokat adnak a szülők gyermekeiknek!

Még számos más szabályt is fölsorolhatnék az engedelmességre szoktatás köréből; de nem tartom ezt szükségesnek. Elég lesz utasításul ennyi, s ha gondolkozol az elmondottak fölött, önként megtalálod magad is a többit. Kutatásaid és vizsgálódásaid közben rá fogsz találni azon igazságra is, hogy kétféle engedelmesség van: úgy mint a szabad akaratból származó engedelmesség melynek forrása a szeretet és bizalom és a kényszerűségből való engedelmesség, mely a szemben álló hatalomnak és saját gyönge-

ségünknek elismeréséből és beismeréséből származik. A kisdedeknek is e kétféle engedelmességhez kell szokniok. Bizalomból kell engedelmeskedniök, míg ösztöneik nem elég hatalmasak; kényszerűségből, a midőn már hajlamaik erősebbé válnak a hozzánk való rokonszenvüknél és értelmüknél. Vajha gyermekeid folyton szelíd, bizalomból engedelmeskedő gyermekek lehetnének! De ezt ne is várd, ne is reméld; mert az emberi gyarlóság téged is meg fog fosztani attól, hogy ebben gyönyörködhessél. Mi felnőttek is sokszor hibázunk s nem vagyunk tökéletesek; hogy kívánhatnánk tökéletességet a gyermekektől! Hogy azonban az erkölcsi nevelés körül lehetőleg kevés nagyobb nevelői botlást kövess el, eléd állítom azon főhibákat, a melyeket az anyáknak, nevelőknek kerülniök kell, ha szelíd, engedelmes gyermekeket akarnak nevelni.

Salzmann «*Rák-könyvecskéjében*» a helytelen nevelést ismertetvén, annak ellenkezőjében részletesen feltünteti, a mit a jó nevelőnek követnie kellene. E könyvecskéből veszszük a következő sorokat:

Jó szer a gyermekek gyűlöletének biztosításához: Kövess el rajtok méltatlanságot, légy nyájaskodásaik iránt érzéketlen, tiltsd meg nekik az ártatlan kedvteléseket, csúfold ki őket!

Biztosan bizalmatlankodókká teheted gyermekeidet: Hazudozzál, igérgess nekik sokat s csald meg őket gyakran.

Hogy gyermekeid megvetni tanulják személyedet: tárd fel előttük hibáidat, parancsolgass sokat és ne lásd utánna a parancsok teljesülésének; fenyegetődzél szüntelen, de fenyegetéseidet ne valósítsd meg soha.

Jó szer a testvérek közt való gyülölség fejlesztésére: Vond el szeretetedet az egyiktől egészen s ruházd azt a másikra; mikor az egyiknek mindent megengedsz, sőt mindenért földicséred, büntesd a másikat minden csekélységért s korhold szüntelen; légy lágy azon helytelen tettekkel szemben, a melyeket gyermekeid egymás ellen elkövetnek s adj igazat annak, a ki vétett.

Ha boszúállókká akarod gyermekeidet nevelni, adj nekik mindig, mikor haragosak, valamit, a min mérgöket kitölthessék; veresd meg a megbotló kisdeddel a padlót, ha pedig valaki gyer-

mekedet véletlenül bántotta, rajzold és éreztesd vele, hogy mily szörnyű nagy a szenvedett sérelem — s ne hagyd azt megtorlás nélkül.

Jól cselekszel, ha gyermekedet kárörvendővé akarod nevelni és rá szoktatod őket arra, hogy boszankodjanak a fölött, a minek más örül, mert így nemsokára örülni fognak annak, a mi másnak fájdalmat okoz.

Ha makacs gyermekekre akarsz szert tenni, teljesítsd minden kívánságukat.

Azt óhajtod, hogy nyalánk, érzékiségre kapatott gyermekeid legyenek? beszélj velük sokat az eszem-iszomról, adj nekik pénzt s ne kérdezd, hogy mire költik azt; időn kívül tartsd őket jól s engedd meg, hogy fésületlenül és mosdatlanul tollázkodjanak reggelenként; ne kergesd fel őket az ágyból, ha már fölébredtek.

Ügyetlen gyermekeket akarsz nevelni? Legyen gondod arra, hogy mindenütt és mindenkor szolgálatra kész lelkek vegyék őket körül, a kik még a falatot is megaprózzák számukra.

Jó szer arra nézve, hogy az oktatások és intések iránt való fogékonyságot kipusztítsuk a gyermekekből: Prédikáld szüntelen előttük a ő kötelességeiket.

Ime előtted áll a képtár, melyben ismerős vonásokkal bíró képekre találhatsz. Óvakodjál tőlük s gyermekeid ellen nem lesz, nem lehet sok kifogásod.

Isten velünk!

* * *

A KÖNYVEKRŐL, AZ ÉRTELMI KÉPZÉS EME FŐESZKÖZEIRŐL. *

(A pataki iskola nagyobbik tantermében a reform-munkára való készület közben 1650 nov. 28-án tartott beszéd.)

Mélyen tisztelt hallgatók!

Ismeretes előttetek, hogy a végből hívattam hozzátok, miszerint nemes czélú foglalatosságaitokban — a mennyire isten engedi — tanácsaimmal segítségetekre legyek. Ime tehát segélyül jövők! Ime ma kezdem meg! Hallgassátok intő szavaimat figyelemmel, szélnek ne bocsássátok, mert nektek óhajtok beszélni, nem a falaknak, mivel javatokra szolgálandó dolgokat akarok megbeszélni. A veletek töltött egy hónap alatt minden foglalatosságaitokban s azok sorjában körültekintvén, a haladás lassú voltának három valódi okát fedeztem föl. Először, hogy alkalmas könyvekkel, — a tudományok ez emeltyűivel — nem vagytok eléggé ellátva. Aztán, hogy ha részben meg vannak is a nevelés eme tárházai, nem sokat használnak; mert az iskola könyvtárában úgy el vannak rejtve, hogy csak kevesen férhetnek hozzá s van ugyan tudomásuk ama kincsekről, de azokban nem részesülnek. Végül, mivel úgy látom, hogy hiányzik a mód, mely szerint a tanítók és

* A XVII. század nagy pedagógusának, *Comenius Amosnak* egyik szép iskolai beszédét közöltük már folyóiratunkban (1881. I—II. f.) Dezső Lajos sárospataki tanítóképző intézeti igazgató úr szívességéből; a most közöltet annyival inkább ajánljuk olvasóink figyelmébe, mivel nemcsak történeti érdekkel bír, hanem mindaz, a mit a könyvek használatáról mond, aranyigazság ma is ép úgy mint kétszáz évvel ezelőtt. E beszéd is most lát először napvilágot magyar nyelven. *Szerk.*

tanulók a fáradság alúl magokat fölmentsék s a terhek és munkák nagyobb részét a könyvekre, e néma mesterekre bizván, az igazi tudományos műveltség kincseivel meggazdagodni tudjanak. Mivel e hiányokat tapasztaltam, de helyes intézkedés által helyrepótolhatóknak tartom; nem szabad hallgatnom. Egyébiránt ne gondoljátok, hogy e szemrehányás csak titeket illet: jelenleg általános az iskolák azon betegsége, mely szerint elvont, üres beszéddel foglalják el az elméket; a jó auktorokat vagy teljesen kizárják, vagy csak egyiket-másikat veszik föl s mind a szerző, mind az elmék gyötrelmére szolgáló módon tárgyalják. Gyógyszerről kell hát gondoskodni. Midőn erről beszélek, kérem egy fél órára figyelmeteket, míg kimutatom, hogy:

I. A tanulónak a könyveket az aranynál, gyöngynél többre kell becsülni.

II. Éjjel-nappal forgatni.

III. Azokból a tudomány ékesebb virágait összegyűjteni és saját tudományosságának kaptárába hordani.

IV. A bölcseség ezen mindenünnen összegyüjtött kincseinek nagy hasznát nem szabad félreismerni.

Ha ezeket előttetek megmutattam, tanácsolni fogom az auktorok olvasásának isten nevében azonnal való megkezdését. A hosszadalmasságtól ne féljetek; nem szándékom mindent elmondani, mi a dologról mondható; most előljárójában a könyvek szeretetét törekszem bennetek felgerjeszteni; a részletezést magára a gyakorlatra tartom föl.

I. Mondám, hogy a bölcseségre igyekezőnek a könyveket arany és ezüstnél jobban kell szeretni; mert a könyvek vihetik őt vágyai tárgyához, nem pedig arany és ezüst; mit kívánjon tehát inkább? Az éhező bizonyára inkább óhajt kenyeret, mint aranyat; a vak inkább szemorvosságot, mint ezüstöt, a halálos beteg inkább gyógy- mint fűszert. Hiába van a szántóföld, ha nincs mag; hiába vannak méhek, ha nincsenek kertek vagy rétek, hol mézet gyüjtsenek; hiába vannak a hangyák, ha nincsenek mezők, hol eledelöket keressék. Hiába vannak a szemek, ha nincsen látnivaló, az orr, ha nincs szagolni való, a fülek, ha nincsenek hangok. Hiába

való tehát a lelki tehetség is, ha nincs szellemi táplálék, melyet a jó szabályokban, példákban, erkölcsben, törvényekben és vallásban bővölködő könyvek szolgáltatnak; melyek hű barátokhoz hasonlag szivesen társalognak velünk: s őszintén, nyiltan, tettetés nélkül beszélnek nekünk bármely dolgokról, tanítnak, oktatnak bennünket, intenek, vigasztalnak s a szem elől távol eső dolgokat is mint jelenlevőket állítják elébünk. Oh csodáshatalmú és méltóságú isteni könyvek! Ha könyvek nem lennének, tudatlanok s tanulatlanok volnánk mindnyájan; nem volna emlékünk a múlt dolgokról, semmi ismeretünk az isteni vagy emberi dolgokról nem volna. Vagy ha volna is, a változékony szóhagyományok által ezerszer átalakított mese lenne. A könyv az emberi elmének engedett isteni ajándék, melynél az emlékezet és értelem életére fontosabb adomány nem lehet. A könyveket nem szeretni annyi, mint nem szeretni a bölcseséget s a bölcseséget nem szeretni annyi, mint elbutúlni; ez pedig gyalázása a teremtőnek, ki azt akarja, hogy az ő képére hasonlítsunk. Vigyázzunk tehát. És mivelhogy a könyvek segélyével sokan lesznek tudósokká az iskolán kívül is; könyvek nélkül pedig senki sem lesz tudós még az iskolában sem: ha az iskolákat szeretjük, szeressük a könyveket, az iskolák lelkét is; mivelhogy a kik a könyvek által nem lelkesíttetnek, azok holttestek.

II. Szóltam a könyvek becséről. De nem elég a könyveket az aranynál többre becsülni s kincsek gyanánt őrizni (mert mi haszna van az elrejtett kincsnek?) Olvasni is kell a könyveket, hogy a bölcseségnek ott elrejtett kincsei világosságra jussanak s használatba jőjjenek. Ha valaki jobban a dolog mélyére pillantván az emberek által írott könyvek helyett lelkünket s a mindenhatónak a világon kiterjesztett műveit, isten írott igéjét akarja a bölcseség arany-bányájául állítani, megengedem; csakhogy viszont ő is engedje meg, hogy az emberi szorgalommal bölcsen szerkesztett könyveket oly aranyhoz hasonlítsam, mely a bányából már kiásatott s tűzben és vízben vegyi műtéttel megtisztíttatott, talán a nyilvános használatra fémjellel elláttatot s már határozott értéket nyert s így szemmel látható szolgálatott teszen. Miként a ládába

helyezett arany bizonyosabbnak tekinthető, mint a mely még a földalatti bányákban van elrejtve: így a könyvek rejtekeiben elrendezett bölcseség is előbb felkutatható, mint a mely csirájában van. Azonkívül, miután sem nem volt, sem most nincs, sem ezután nem lesz oly szerencsés elme, mely mindent magából hozzon létre, miként a pók a pokhálószálakat; miért ne kölcsönöznénk másoktól, miért ne használnók fel dolgainkban a mások fáradságát is? Nyilván méhekhez hasonlók vagyunk, melyek nem magokból szívják, hanem a kertek, rétek s erdőkben repülve gyüjtik a virágport s végre azokból készítik a mézet. A legtudósabb férfiak sem cselekedtek máskép. Cato, a rómaiak legbölcsebbike, Tullius által «könyvekben-telhetetlennek» neveztetett; mivel semmi sem kerülhetett kezéhez, mit azonnal kimerítőleg el ne olvasott volna. Pliniusról, ki minden tudásra érdemes dolgot ismert, irják, hogy nem látott könyvet a nélkül, hogy el ne olvasta volna. Jeromos atyáról sokan bizonyitják, hogy szüntelen olvasgatott. Maga mondja, hogy többek közt egy szerzőtől, Origenestől hatszáz könyvet olvasott.

S mely könyveket alkalmas olvasni? Valamennyit. Ugyanis, Plinius tanúsága szerint: nincs oly rossz könyv, mely valami jót ne tartalmazzon. Ha nem lehet is minden könyvet olvasni (kivált a könyvek mostani özönében), mégis sokat lehet. Ha ez nem lehetséges, inkább a jobbakat, mint valamennyit; ha csak keveset lehet: akkor a legjobbakat kell olvasni. De micsoda választás szerint? Megmondom; ne vessétek meg tanácsomat. *Először* is javaslom, hogy inkább reál, mint nyelvészeti tartalmuakat olvassatok, t. i. olyanokat, melyek az életre hasznos dolgokat tárgyalnak, nem pedig a melyek czifra irálylyal kérkednek. Tehát pusztán az irály kedveért alig valamit szükség olvasni, vagy csak egyik-másikat. Ha t. i. egy bölcs iró szép dolgokat szépen beszél el, egy munkával mindkettőt tanuljuk: miként a diót héjával, a bort a tömlővel, kardot hüvelyével hordjuk. Mert miért különítsük el az együttlevőket? *Másodszor* inkább az anyagi, mint az alaki képzésre vonatkozó könyveket kell olvasni, azaz inkább azokat, melyek példákat s a dolgok gyakorlatát tanítják, mint a melyek a szabályok felett elmélkedni tanítnak. E tekintetben sok hibát követnek el az isko-

lák, elvont nyelvtani, gondolkodástani és szónoklati szabályokkal kínozván az elméket a helyett, hogy helyes módszerrel a dolgok ismeretére vezetnék. Mert minek a kovácsnak a kalapács, ha nincs vasa. Minek a szabónak ezer tű, gyűszű, ollók, rőfök, ha nincs posztója, a miből ruhát csináljon. Pedig többnyire ilyenek lesznek a csupa szabályokkal megtömött növendékek: Ha dologra kerül a sor, némán állnak, akadoznak vagy értelem nélkül hadarnak, sivárak, szárazok, a dolgok igazi megértésében és gyakorlatában idegenek, szóval hitványak, hiába valók. Az iskolák e megrögzött hibáját javítni kell, hogy a sok rendszeres szabály helyébe a szerzők műveinek olvasása lépjen. — *Végre* ügyelni kell arra, hogy a régi és új, egyetemes és szakkönyvek ne választassanak el. Ha néhány korunkbeli könyvet olvastál, olvasd a régieket is; azt mondja Salvator, hogy a régi bor jobb. Olvastál régieket? Ne vesd meg az újabbakat se, mert a régiek előtt ismeretlen megfigyeléseket tartalmaznak. Olvastál valami általánost, keresd azon dolgok részletes tárgyalását is. Láttad a dolgok részeit? Lásd, hogy miként jönnek összhangzásba. Szóval: a régiek tudománya a régiség miatt, az újabbaké a fokozódott világosság miatt becsülendő. Speciális könyveket azért kell olvasni, hogy terjedelmes és közvetlen szemléleten alapúló ismeretet nyújtanak; általános jellegűeket pedig azért, mert az értelmet általánosításokra vezetik, annak egységet s erőt kölcsönöznek.

III. Egyébiránt nem elég a könyveket olvasni, hanem *figyelmesen* kell olvasni, a nevezetesebbek *föl-* és *kijegyzése* végett. A följegyzés a könyvben történhetik, ha az a magadé; kijegyezni, vagy kiírni pedig úgy a magad, mint a más könyvéből szükséges. A leghasznosabb dolgokat kiválasztani oly szükséges dolog, hogy senki se olvas haszonnal könyveket, ki nem jegyezget (mert hisz nem a könyvek tesznek tanulttá, hanem a tanulmány). Az olvasásnak egyedüli maradandó gyümölcse, hogy a ki valamit olvasott, magáévá tegye kiszemelés által. Mert egyedül ez az, a mi az olvasó figyelmét élesíti, azt lekötve tartja, a megfigyelteket az emlékezetbe bevési s az elmét mindig nagyobb világosságba helyezi. Ki semmit nem akar kiszemelni, az mindent elhanyagol s ki a puszta

emlékezetre biz, az a levegőbe ír, mivel emlékezetünk feledékeny, sokat fölvesz, mit ismét elfeled; elbocsátja a mi írás által meg nem szilárdíttatott. Segítni kell tehát a hasznos dolgok felfogásában a miként lehet; nem lehet pedig jobban, minthogy minden emlékezetreméltót kiírunk s jegyzőkönyvünkbe iktatunk; mivel innen kevés fáradsággal bármi használatra elővehetők. Ez azon út, melyen sok bámulatra méltó tudományú férfiú oda emelkedett, hogy álmélkodnak azok, kik nem tudják, minő úton kell odajutni. Pliniusról írva van: «Nem látott könyvet, melyet el nem olvasott volna; semmi ismeretreméltót nem olvasott, mit ki nem írt, és semmit sem írt ki, mit ismét (saját könyveiben) fel nem használt volna». Gellius pedig önmagáról így szól: «bármi könyvet vettem kezembe, görögöt vagy latint, különbség nélkül kijegyezgettem.» Lipsius pedig: «Nem gyüjtök (colligo), hanem kiszemelek (seligo);» arra czélozva, hogy nem terv nélkül jegyezget, hanem értelemmel, bár nem tagadja, hogy kiír. Innen egy valaki azt mondá róla; Lipsius saját gondolatait mondja el, de jó részben nem saját szavaival.

Kérdezed, hogy mit kell kiválasztani, kiszemelni? Felelet: E fölött nem kell sokat gondolkodni. Írd ki mi előtted új, eddig még ismeretlen, s azt véled, hogy neked valamikor hasznodra lesz: akár szó, akár kifejezésmód, akár jeles mondat, esemény és bármi, a mit gyöngyhöz hasonlag fényleni látsz. Némelyek a saját tanulmányaikra vonatkozókat tekintik s csak azokat írják ki s a többit elhanyagolják s a legszebb könyvet is — melyről azt hiszik, hogy nem az ő malmukra hajtja a vizet — érintetlenül teszik le. Én pedig azt tanácslom, hogy minden könyvből, melyet valaki kezébe vesz, minden emlékezetreméltót kiszemeljen s összegyüjtsön, mivelhogy általános míveltséget ajánlok.

Mi módon kell a kiszemelést eszközölni? kérdi valaki. Különféleképen tanácsolják a szemelvények könyvét berendezni; miután mindegyiket megbirálni hosszas lenne, csak azt adom elő, hogy gyakorlat folytán mi látszott előttem helyesnek. Legegyszerűbb mód naplót használni; nevezetesen oly könyvet, melybe folyvást írsz, bármi jelest olvassz, vagy hallasz, vagy látsz napköz-

ben, vagy ha valami szép jut magadnak eszedbe. Így naplódat átnézvén, látni fogod, hogy naponként mennyit haladsz s gyönyörködöl benne. De vedd eszedbe, hogy e naplót abc-és mutatóval kell ellátnod, mely megmutatja, ha keresed, hogy hol van feljegyezve, a mire szükséged van s a gyors feltalálásra segít. Mivel ugyanis e tárház lassankint egész rakásra növekszik, lehetetlen lesz visszaemlékezni, hogy mi hová jegyeztetett fel, hacsak mutatótáblát nem csatolsz e terjedelmes munkához. Ha azonban a mutatótáblát nélkülözni s mindamellett is munkáid szerit-számát tudni akarod, készíts jegyzéktárt (Pandectas seu Digesta), melybe valamely biztos, változatlan s előtted ismeretes rendben minden dolgok czimei felírva legyenek s melyek alá mind a szavakat, szólásmódokat és jeles mondásokat, mind a napi történeteket feljegyezheted. (Ilyen könyv a «Janua linguarum novissima» [a nyelvek legújabb ajtaja] egész encyklopädiaszerű vagy ilyen lesz isten segítségével legközelebb. Ha ehhez elegendő papirt varrsz, bármit beleírhatsz. Erről azonban bővebben tanácskozhatunk, ha a részletekhez érünk.)

IV. Azon haszonra térek, melyet a klasszikus írók műveinek olvasásában s kiszemelésében töltött néhány évi kitartó munka hoz magával. *Első* lesz az értelemnek a dolgok ismeretében való világossága, mely készen vár, bárhova fordúlsz s nem akkor kell keresgélned vagy hozzá fognod, midőn valamit kigondolni, beszélni vagy cselekedni kell; ez igen nagy dolog. *Aztán* lesz törvényesen szerzett szellemi tulajdonod; senki se vádolhat azzal, hogy jogtalan czímen bírod a tudomány kincseit. *Harmadszor* kincseiddel bizton rendelkezel; hasznosabbak azok neked, mint száz idegen gyűjtemény. Mert a mit nem magunk csináltunk, az nem is a mienk. Azután azon idegen gyűjteményekben ritkán fogod azt találni, a mit leginkább keressz; de a mit te belátással gyűjtöttél magadnak, az rendelkezésedre áll. Aztán azokban igen sok olyan van, minek sohasem veszed hasznát, melyeket át kell futnod, valahányszor valami szükségest keressz s hasztalan munkát végzesz s talán végre is üres kézzel jösz el; ez a saját szemelvényeddel sohase történik rajtad. Ezenfelül (azon idegen gyűjteményekben) az idegen bizonyítékok csonkított, vagy megváltoztatott szavakkal

idéztetnek, nem igen szabad bennök bízni. De a mit te magad jegyeztél, tudod, hogy saját szemeiddel olvastad és nem bizalmatlankodhatol. *Negyedik* haszna leend, hogy szemelvényed gazdagon összehordott kincseivel hihetetlen dolgot mívelhetsz, t. i. vagy 600 írót (a hányát olvastál s kiböngésztél) egy nap alatt átlapozhatsz és kétes esetekben tőlök tanácsot kérhetsz; hogy hátrányodra szolgáló ismerethiányban nem szenvedsz, hogy élő s járó könyvtárnak neveztethetel s mindentudónak látszol s a járatlanok előtt orakulum gyanánt tartatol. Ne csak látszassál, de valóban is az légy. Ugyanis: 1. a szemelvények gyűjteményével ellátva bármily tárgy adatik fel, megmondhatod, hogy kik írtak arról. 2. Ha tőled kívánnak értekezést azon tárgyról, sohasem fog hiányozni az anyag, akár írni kell, akár rövid gondolkozási idő után szóbelileg előadni. 3. Éles ítélő képességet szerzesz magadnak a felől, hogy a szerzők véleményei között, melyek látszanak másoknál igazabbaknak, vagy valószínűbbeknek. 4. Ily módon sok olyannak használhatsz, ki kétségei között felvilágosíttatni kíván. 5. Biztos szered lesz arra nézve, hogy az emlékezet cserben ne hagyjon. 6. A mennyiszer szükséges, értekezhetsz bármely tárgyról akár egész nap; mire az, ki ily kincscsel ellátva nincs, nem képes. 7. Végül tudományos műveltséged valóságos gyöngynek fog látszani, ha elmés mondatokban is tudsz beszélni. Hogy valóban ilyen legyen, sokat segít, ha a szemelgetés közben megfontolod: mire, mikor, hol s mi módon akarod azt felhasználni s ha bármi alkalmasnak ajánlkozik, jegyezd be e czélra készített s koronként átnézendő könyvecskédbe. (Ezekről is részletesebben szólok később, midőn a Gellius-féle kollegiumokat megkezdendettük.)

Lássátok kedveseim! mily szivesen tanítlak titeket; mily őszintén fedezem fel előttetek a magasabb tudományos míveltséghez vezető út titkait. Az iránt atok való szeretet indít arra, hogy e titkot napfényre hozzam; rajtatok a sor, hogy ugyanazon indulattal válaszoljatok, mely titeket a javatokra ajánlott dolog utáni vágyra indítson! Mi szép, minden tudhatót úgy tudni, hogy sehol se légy idegen. Mi diszes, ha mindenről, mit előadni kell, néhány bölcs mondatot tudtok mondani. Ha erre titeket meg nem nyerte-

lek, hiába leendek itt. Most pedig nem tehetek hasznosabbat, mint hogy nektek a jobb szerzők műveinek olvasását ajánlom. Ime fölfedeztem előttetek, hogy a bölcseségnek kincsei a könyvtárakban vannak elrejtve. Nemde meg fogjátok hallgatni Krisztus tanácsát, melyet az idegen földben kincset talált emberről szóló hasonlatában adott. Ki is titkos örömmel ment el s eladta minden vagyonát s megvette a szántóföldet (Máté XIII.24.). Menjetek ti is kedveseim! adjátok el a mivel birtok s vegyetek magatoknak földet, melyben a bölcseség kincsei vannak elrejtve; vegyetek jó könyveket s lássátok el magatokat kincsekkel, melyekkel másokat is, különösen a hazát, egyházat gazdagíthassátok.

Czélra vezetők-e ez eszközök? Minden bizonynyal. Figyeljetek! Bármely nemzetnek diszére szolgál, ha vannak bölcs férfiai, kik nyilvános iratokról is hiresek. Ilyenekkel annyi idegen nép szépen ragyog. Mi pedig? S miért van ez így? Azért, mert ama nagyobb világosság csak úgy gyujtható meg, ha a fénysugarak mindenfelől összegyűjtetnek, mint már kifejtém. Vajjon örökre elhanyagoljuk, a mi nálunk eddig el volt hanyagolva? Bizonyára az én s ti nemzeteteknek is az volt eddig a baja, hogy a pataknál időzött, a forrásig nem haladt; a bölcseség cseppjénél megpihent, a folyókat, tavakat, tengereket, magát az oczeánt elhanyagolta. Ugyanis idegen könyvekkel, szemelvényekkel, gyűjteményekkel, postillákkal, magyarázatokkal, szótáracskákkal, nyelvtanocskákkal elégedtünk meg: ez volt nálunk a tudományos képzés rövid módja. Szerencsétlen rövidlet! Veszedelmes idővesztegetés! Mi által tűnnek ki fölöttünk az olaszok, spanyolok, francziák, angolok, belgák tudományos képzettség tekintetében? Mi más által, mint ép az által, a mit mondottam: azok nem könyvecskéket, hanem könyveket, sőt könyvtárakat olvasnak; nem egy század íróit vizsgálják át, hanem minden régiséget kikutatnak s bármi új merül fel valahol megfigyelik és pedig nemcsak egy nyelven, hanem mindazokon, melyekhez hozzáférnek s a honnan valami szellemeset remélnek. Hát mi gyönge lelkűek? Nincs-e meg öt érzékünk, vagy képzelmünk felfogó ereje, vagy a dolgok tárháza, az emlékezet? Egyik sem hiányzik. Azokkal egyenlő emberek vagyunk, a természet

minden ajándékát velök egyenlőkép birjuk. Hát mi által különbözünk? Egyedül a serénység által, mely azoknál erős, nálunk pedig kialudt. A szorgalom is elhagyott bennünket s meghódított a tunyaság. Kergessétek el e rossz vendéget magyarok! üzzétek el a kishitűséget! Legyetek merészek abban, a miben másokat bátraknak láttok. Isten nektek is megadja, mit másoktól meg nem tagad, csak lépjetek ugyanazon útra. Ezt annál nagyobb bizalommal várjátok, minél világosabban kezdte magát kinyilatkoztatni isten jósága e részben őseitek iránt. Igen szép, a mit másfél századdal ezelőtt Thurzó János püspökhöz írt a nagy Erasmus e szavakkal: «*Nem újság, hogy a magyarok között igen jeles elmék vannak; valaha Janus Pannonius oly nagy dicséretet érdemelt költeményeivel, hogy Itália önként nyujtá a babért, Pisóra is, — kinek emlékét felhozod előttem — oly kellemes a visszaemlékezés, miként hajdan Rómában kellemes volt a naponként vele való társalgás. Ugyan mi van nála tudósabb vagy jelesebb. Én inkább gratulálok felséges királytoknak ezen tanítójához, mint a koronájához.*» Így Erasmus; kinek itéletét (melyben a magyar birodalomnál többre becsül egy elmés magyart), ne ereszszétek kérlek szélnek, sőt indítson az benneteket vetélkedésre, mivelhogy nektek is meg van azon földetek, azon egetek, azon istenek. Világosan látom, hogy bizony tehetős elméket fogantatott eddig is nemzetetek. De mivelhogy az a természeti fogantatás nem ápoltatott, nem nyeri a kellő alakulást, vagy rosszúl nyeri, vagy bizonyára gyöngén; innen van, hogy több idétlen elmeszülött jő létre, mint örömet hozó. Én örömest teljesítem az elmék vajudásánál isten munkája mellett a segítést, mivelhogy nagy reményem kezd lenni felőletek s a ti tehetségeitek felől; csak meg ne vessétek, baráti kezemet el ne utasítsátok. Távol legyen tőlem, hogy a mit tudok, csak magamért s nem az egyház közös használáért tudjam; távol legyen tőletek is, hogy leírván az előmenetelre való alkalmat, azzal lomhaság miatt élni ne akarjatok. Fölfedeztem ma előttetek az útat, melyen haladva bárki közületek nagy tudományosságra juthat; nem léptek reá? Óh ha isten visszaadná elmult éveimet! Óh! ha valaki 40, vagy 30, vagy csak 20 évvel ezelőtt is megtanított volna e mesterségre! mit remélhettem volna

magam felől mostani koromra! De nem volt kinek tanítani. Nektek ime van. Isten másoktól elszólított s távolról küldött engem hozzátok, hogy megmutassam az útat; ha úgy tetszik vezéretek legyek. Valósággal elmondhatom magamról, mit Seneca mondott magáról: a helyes útat, melyet későn, a tévelygésben kifáradva ismertem föl, másnak megmutatom. Ti hát, kiknek az útat nem későn, hanem elég korán mutattam meg, elmulasztjátok-e reá lépni? Nem siettek-e mától fogva az egész életen át bármily jó könyvet egyiket a másik után átlapozni?! Úgy legyen kedveseim, a bölcseség szeretetére kérlek, úgy legyen! A mennyi időt eddig ama könyvecskékre fordítottatok, a mennyi munkát haszontalan mellékes foglalkozással a lelki erő haszontalan szétforgácsolásával elfecséreltetek: ide fordítsátok szorgalmasan, hogy ne csak a könyvekben, hanem az időben is betölthetlenek legyetek. Az idővel való fösvénykedés tisztességes; mondja Seneca. Őrizkedjetek kedveseim, hogy az ne történjék veletek, a mi a legtöbb emberrel, hogy az egész életen át nem kezdi meg a bölcsesé levést, vagy mint a kevesekkel, — s azok között velem is történik — hogy akkor kezdünk végre élni, midőn már meg kell halnunk. Korábban kezdj ifjú ember, ki e tanácsokat hallod! Kezdj serénykedni, hogy majd egykor a kellemes gyümölcsöket élvezhesd. Ha életidődet elveszítetted, magadat veszítetted el s ha magadat elveszítetted, ki ad vissza önmagadnak?

Úgy látszik azonban, hogy némelyek csendes morgását kell hallanom, hátforgatásokat látnom. Azt mondják: jó, a mit tanácsolsz, de fáradságos. Felelet: Meg kell törni a dióhéjat annak, ki meg akarja enni a diót. Ásni kell annak, ki az elásott kincset birni akarja. Kik ásni nem akarnak, koldulni kénytelenek; ez pedig szégyenletes dolog. Aztán a tanuló élete nemde katonáskodás? A régi győztes római katona szabályszerint négyféle terhet vitt; először saját aprólékos eszközeit; másodszor védő és támadó fegyvereit; harmadszor karót vagy czölöpöt, hogy megerősítsék a tábort, bárhová érkeztek. Végül negyedszer néhány napi eledelt. Ime ezek jól meg voltak terhelve s ép így voltak alkalmasak a győzelemre. Utánozd tehát, muzsák katonája! Végre is miért lássék oly nehéz-

nek a szokatlan munka? hisz előttünk a példa, e gyakorlat czélját mindenki megértheti. S mivel teheti, ha akarja, szégyelje a fiatal ember, ha inkább akar lenni a csekély tudományokban silány rabszolga, mint a bőségesben tisztességes birtokos.

A másik azt gondolja: De hát hol vegyem a könyveket? Szűk házi körülményeim ezt nem engedik. Felelet: Míg itt vagy, barátom! bővében leszesz a könyveknek az iskola könyvtárából, melynek lehetség szerinti bővítéséről gondoskodunk. Kieszközölni reméljük, hogy a magas fejedelemnek sokféle jó könyvvel berendezett könyvtára ezen használatra megnyíttassék. Máshol másoknak a bőkezűsége jő segélyűl, ha valakit igyekezőnek látnak; csak az alkalmak kikeresésében ne lankadjatok, csak itt tegyétek le a szemérmet, csak itt ne resteljetek kérni. Isten nem hagy el, ha magadat el nem hagyod; imádkozás és dolgozás által lehet megnyerni az isteni ajándékot. Keresd és megtalálod! kérd és megnyered! zörgess és megnyittatik! Te pedig édes Jézus! fő jónk, add meg az áhított jót, a bölcseség világát, hogy bölcseséged iskolájában naponként öregbedjünk szent nevednek dicsőségére Ámen.

Fordította: Dezső Lajos.

A JÓTÉKONYSÁG SZERVEZÉSE.

(SZEGÉNYÁPOLÁS.)

TEKINTETTEL A NŐNEM KÖZREMŰKÖDÉSÉRE. *

1. Az elmúlt időknek a jelenkor fölötti magasztalása, a melyet manap oly gyakran hallani, már a történelem legrégibb okmányaiban is fellelhető. Hiszen már az első emberpár előtt is «elveszett paradicsom» gyanánt tűnt fel az elmúlt idő, s úgy lesz az valamikor az utolsó emberpárral is. Mert az ember az elmúlt bajokat csakhamar elfelejti, sőt azok — mivel épen *elmúltak* — a visszaemlékező számára bizonyos édeskeserű élvezet kútforrásaivá válnak. Az elmúlt öröm pedig a valónál jóval igézőbben, mocsoktalan színarany fényében ragyog, míglen a *jelen* bajok friss sebek gyanánt a legérzékenyebben sajognak, a jelen élvezetek pedig a velök mindenkor egybekötött kellemetlenségeknél fogva rendszerint még kevesebbre becsültetnek mint a mennyit valóban érnek.

Annak daczára el kell ismernünk, hogy annál egyszerűbb életviszonyokra és életigényekre akadunk, minél messzebbre szállunk vissza a történelemben; egyszerűbb emberek pedik mindenkor könnyebben kielégíthetők, másképen szólva: hasonló körülmények között élő ember közül a csekélyebb igényeket támasztó *boldogabb*. — Kétséget nem szenved továbbá az sem, hogy az emberi élet alkotó elemei: öröm és bánat, különböző időkben különböző-

* Örvendünk, hogy a női jótékonyság ügye egyre tágabb körökben foglalkoztatja a társadalmi problemák iránt érdeklődő elméket és szíveket; ép ezért készséggel adunk helyet a kiváló szerző eme dolgozatának, noha egyben-másban átlépi folyóiratunk természetszabta korlátait. *Szerk.*

képen vegyülnek. Az elemek *maradandók*, a vegyülés arányszámai azonban *változók*. Ez pedig áll úgy az egyes emberre, mint a nemzetekre, sőt az összes emberiségre nézve; főleg az *átmeneti* korszakok azok, a melyek a meglevő bajokhoz az újaknak egész raját nemzvén, különösen sötétnek tünnek fel. A történelemnek is megvan a maga időjárása: az *átmeneti* korszakok időjárása ugyanaz, mely a három fagyos szentet oly félemletessé tette.

Pedig oly átmeneti korszakban élünk mi is. Az emberek általános szabadságának és egyenlőségének ama világátalakító eszméi, melyek a franczia forradalommal diadalútjokat megkezdték és még távol állanak ennek befejezésétől, mindenfelé nagyobb míveltség után törekvést indítottak meg, hatván élesztőleg és reformálólag kiváltképen a tanügyre; a műveltség emelkedésével azonban az élethez tartott *igények* is annál sokkal rohamosabban emelkedtek, és oly néprétegek is kezdtek raffinírozott élvezetek után sóvárogni, a melyek műveltségük alacsony színvonalánál fogva arra egyáltalán nem jogosítvák. Így napjainkban a boldogság utáni valóságos versenyfutás kapott lábra — csakhogy a boldogság hasonlít a felzavart vadhoz, mely annál sebesebben fut, minél mohóbban üldözik. A boldogság után való szertelen *sóvárgás* már maga *boldogtalanság*; a szerencse utáni hajsza már maga *szerencsétlenség*.

A kor ama alapeszméinek feltünésével egyidejűleg a természettudományok terén óriási haladás következett be, melynek folytán az emberi munka eszközei bámulatos módon tökéletesbültek. Annak folytán a konzervativ természetű kézműipar hovatovább nagyobb mérvben gyáriparrá változott át. Az annak előtte önálló mesteremberekneк igen nagy része egyszerű eszközzé, sőt puszta gépalkatrészszé sülyedt alá; megfogyott jelentőségéhez képest alapíttatott meg az iparmunkás bére is; miből a gyári munkások proletariátusa keletkezett, mely máról holnapra tengeti életét.

De miután a gyáripar — határt nem ismerő kiterjeszkedési képessége folytán — a piaczot termékeivel közke-közbe elözönli s azáltal önönmagát a legérzékenyebben károsítja, sőt termelését a hiányzó kereslet idejére egészen is megakasztja; munkásai koron-

kint egyenesen koldusokká lesznek. A *tömegtermelés* a *tömegnyomort* eredményezte.

És pedig nem csupán a gyáripar munkásai érezik a krizisek idején az idők súlyát, kihat az a *földmivelő* és *földbirtokos* osztályra is. Azelőtt a *földmivelő* állapota volt döntő arra nézve, jó vagy rossz időt él-e a világ, már ma minden előbbrehaladott államban az *iparűzők* és *kereskedők* a legfőbb tényezők, mivel épen a hullámzó tőke túlsúlyra jutott a fekvő birtokok fölött. Mihelyest mármost az ipar terén árcsökkenés áll be, az kihat a föld és ennek terményeinek becsére is, koldusbotra juttatván a kevésbbé gondos és előrelátó, vagy az időjárás által sújtott gazdákat. Így történt, hogy nemcsak a nagy városokban akadunk kétes exisztencziákra, nagy számú proletárságra, hanem hogy már földmivelő kisebb városaink, sőt falvaink is koldulóktól teljesen el vannak árasztva, és ha a dolognak szabad menetet engedünk, ide s tova a csavargás, a czigány- és szegénylegényélet a legkeresettebb életpályákhoz fog tartozni.

2. Oh! igenis, az emberbarát, a ki az alkalmat keresi, hogy az elveszetteket, vagy elveszendőket önmaguknak és a társadalomnak megmentse, minden lépten nyomom ráakad; sőt keresnie sem kell, felkeresi őt az alkalom maga. Hiszen sokszor egyik koldus a másiknak adja kezébe a kilincset. Pedig a közjóra nézve a legnagyobb mértékben kivánatos; hogy a koldulók száma minél kisebb legyen. Mert közjólét csak ott fejlődik, a hol a felnőttek túlnyomó része a *teremtő munkának* él. — A munka által létesülnek mindazon javak, a melyektől az ember testi és szellemi jóléte függ. — A munka létesíti a gazdagságot, a mely alapjában nem más, mint felhalmozott, pénzzé, vagyonná megjegeczedett munka. A mely társadalomban a munkásság a szabály, ott az a javaknak oly nagy mennyiségét teremti elő, hogy az általános jólét a munkára képtelenek, a munkakerülők és az elődjeik munkájának alapján az élvezeteknek élők állal kérdésessé nem válik. De mihelyest a henyélők száma a mértéket meghaladja; általános elszegényedésnek kell bekövetkezni. A munkás még akkor is megkeresi ugyan kenyerét: de csakis a száraz kenyeret; a zsira-

dékot hozzá a nem dolgozók kapják el előle. Az élet terheit annak daczára kizárólag a munkások viselik, épen mivel a munka és *csakis* a munka létesiti a fennállás, a megélés eszközeit. — A hol tehát sok az élvező és kevés a munkálkodó, ott az általános jólét nem virágozhatik; épen egyesek *élvezet-hajhászása* semmisíti meg az *általános* életélvezet *lehetőségét*. — A jótevés helyes módja *elősegíti* mármost a munkásságot, valamint a munkakerülést gyökerestül *kiirtja*; az észszerű jótevés azért a legőszintébb, a legigazibb, mert *tettekben* nyilvánuló felebaráti és hazaszeretet bizonyítéka és gyümölcse. Egyuttal megszabadítja az olyan jótékányság a szenvedőket bajaiktól, valamint a nemesebb életélvezetet olyanok számára is hozzáférhetővé teszi, a kik abból máskülönben ki lettek volna zárva.

Jót eszközölni és a *rosszat* kevesbíteni pedig minden *erkölcsiség* és *czivilizáczió végczélja*.

A jótevésnek a mi időnket illetőleg különösen még az is nagy jelentősége, hogy általa a polgáriasodás és művelődés legiszonyúbb ellenségeit, a *kommunizmust* és *szocziálizmust*, leghathatósabban legyőzhetni, illetőleg azokat még megerősödésük előtt elfojthatni. Mert a kommunisták és szocziálisták törekvése miből meríti erejét? A *szegénységből*, *a nyomorból*; következésképen midőn a szegénység és nyomorúság czélszerűen szervezett jótékonyság által a lehető legkisebb mértékre szoríttatik, a kommunizmus és szocziálizmus elveszti rettentő jellegét és ártalmatlan ábrándozássá válik.

3. A jótevés nagy fontosságát elismerve, azon kérdésre kerül a sor, kit illet az meg. — A hol mai nap az általános jóléttel csak valamennyire is összefüggő ügy forog szőnyegen, az illetőség kérdésére egyszersmindenkorra kész ím e felelet: «Az az *állam*, a *kormány* dolga!» Igen is, *legyen* benne része az államnak is. Mert mióta ez a személy- és vagyonbiztosságért való gondoskodáson kívül azt is elfogadta feladatául, hogy az egyeseknek jóra való törekvéseiknél gyámolítására legyen és a maga részéről is mindenkit telhetőleg emberhez méltó élet viselésére képesítsen; más szóval mióta a *rendőri* államból *jogi*, a *középkoriból újkori* lett: az már

fogalmánál, főfeladatánál fogva köteles a nyomorúltaknak és jótéteményre szorúltaknak is segélyére lenni.

Az állam egymaga azonban a jótékonyság ágas-bogas kérdését sikeresen meg nem oldhatja, ha «állam» alatt a «kormányt az ő fizetett közegeivel» egyetemben értjük. Főleg a szegények gondozása azon tér, a melyben az állam önkéntes segédek közreműködését nem nélkülözheti. Hiszen az újabbkori államok elmaradhatatlan teendőiket sem végezhetik aggasztó adósságcsinálás nélkül, a szegények gondozásának pedig tisztán államivá tétele oly költséges volna, hogy azt egyetlenegy állam, még a leggazdagabb sem győzné. Hozzájárúl még az is, hogy az irodáikban a növekedő évekkel megkérgesedő, sablonszerűen dolgozó, fizetéses hivatalnokok egyoldalúságukban aligha arravaló közegek, hogy pl. nyomorba jutott nők vagy gyermekek segélyezése iránt kellőképen intézkedhessenek. A tulajdonképi, a hely színén működő szegénygondozók csak *önnálló, belátó,* a *közjóért melegen érző magánszemélyek* lehetnek. Egyedűl ilyenek képesek a gyakran oly kényes és bonyolódott feladatokat felfogni és elintézni. Miután pedig a szegénygondozás tárgyai nagy részben épen nők és gyermekek, a jótevéshez való hajlam különben is nemünk jobbik felének egyik legkiválóbb erénye: magától értetik, hogy arravaló nők közreműködése nélkül a feladat sehogy sem oldható meg.

Az államnak *különleges* kötelessége e téren a szegényügyet *törvény által* szabályozni, a gondozást magát *ellenőrizni*, fenforgó esetekben *pénzbeli segélyt* is nyújtani. Az önkénytes szegénygondozókat pedig a társadalom középső és felső rétegei szolgáltatják, úgy férfi mint nőtagjaik szerint, mert csak azokban található elegendő számú, műveltségű és gyengéd érzésű arravaló egyén. Miután az önkéntes gondozók munkájokat az Isten nevében végzik és belátásuknál fogva kis összegekkel is nagy dolgokat képesek keresztűlvinni, már olcsóság tekintetében is a legajánlatosabbak. Végül nem kell csekélybe venni azt sem, hogy az önkéntes szegénygondozás által a polgárság az *önkormányzáshoz* szoktatható, — a mi kihatásában döntő fontosságú, mert az önkormányzás fejletlensége mellett «választási jog», «képviseleti kormányforma», «egyéni

szabadság», «állami önállóság» stb. nem *valódi* javak, hanem csak nagy és széphangzású, de belül üres szavak.

4. *Kivel* tegyünk jót? — Magától kínálkozik feleletül: *mindenkivel, a ki segítségre szorúl.* — Ámde *ki szorúl* segítségre? — A négyszeres milliomos, a ki három milliót a bőrzén elveszített, kétségkívül segítségre szorulónak tünik fel maga és alkalmasint jószívű tözsdetársai előtt is, ámbár megmaradt vagyona számtalan felebarátainak összes vagyonát és keresetét hatványozott mérvben felülmúlja. Jog és méltányosság szerint pedig a milliomos, ha csak *egyszeres* is, gyámolításra számot nem tarthat. Általánosságban *ne segélyeztessék,* a ki vagy *még annyi vagyonnal* rendelkezik, hogy abból megélhet, vagy a kinek módjában van *munkája* által *föntartani magát.*

A jótékonyságot csak *az* veheti igénybe, a kinek egyáltalán *semmije* sincs, hozzá pedig nincsen is módjában *munka* által megszerezni még a megélhetésre szükségeseket sem. Ide tartoznak mindenek előtt: *bénák,* gyógyíthatlan *betegek,* tehetetlen *öregek* s effélék, a kiknek nincsenek vagyonos rokonaik; továbbá vagyon nélkül maradt árvák a tanköteles életetkor végéig, tehát 13-ik életévök eléréseig, végül pedig mindazon vagyontalan *munkaképes* egyének is, a kik a viszonyok mostohasága folytán *munkát nem találnak.* — Ezen meghatározások szerint pedig nagyon is sokakat nem kellene gyámolítani azok közül, a kik közönségesen alamizsnákat nemcsak igényelnek, hanem élveznek is.

Ide tartozik mindenekelőtt az ú. n. *szemérmes szegények* nagy része, mert ezek — egy elismert szegénygondozó kifejezése szerint — többnyire minden szemérem nélkül valók. Csak színlelik t. i. a szegénységet a végre, hogy az igazi szegények elől elkapott segélyt titokban elpazarolják. Vannak ugyan esetek, hogy magasabb állású emberek inségre jutnak és inkább koplalnak, semmint hogy nyilvánosan könyöradományokat elfogadjanak. Az olyan *igazi* szemérmes szegények megérdemlik, hogy a nyilvános megaláztatástól megkíméltessenek: csakhogy az oly esetek fölötte ritkák. — Magában véve korántsem szégyen szegénynek, alamizsnára szorulónak lenni; s azért szabály szerint méltán követelhetni,

hogy a ki alamizsnát elfogad, ne restelje azt nyilvánosan be is vallani.

A nem segélyezendő szegényeknek még nagyobb csoportját képezik mindazon *csavargók*, «*szegény utasok*», *czigányok*, szóval egészséges és erős koldusok, a kik idejüket kényelmes őgyelgésben töltik és a nappal kizsarolt pénzt este többnyire a *csapszékekben hagyják*. Fájdalom, mi nálunk a szegényeknek ezen útálos fajtája, ha nem is szívesen látott, de mindennapi vendégek és a mi még rosszabb, nagy közönségünknek egyik legkárhozatosabb szokása e szegényeket tettleg *gyámolítani is*.

Így a kéregetés valóságos *országos csapássá* lett és nem is szabadúlunk meg tőle, míg a művelt nyugoti országok példáját követve, arra nem határozzuk magunkat, hogy *semminemű koldúsnak, sem az utczán, sem házunkban alamizsnát egyáltalán nem adunk*. Mert a jótékonyság olyatén gyakorlása nem *jó-*, hanem *gonosztett*, önmaga és az általános jólét ellen elkövetve, a mennyiben az által társadalmunk nem csekély részét egyenesen *ráneveljük* a dologtalanságra, az oly jóízű gondtalan életre, a melynek árát más fizeti, miközben az illetők a munkát a legnagyobb rossznak tanúlják tekinteni és mint ilyet, kerülni. Nem túlozunk, ha azt állítjuk, hogy a jótékonyságnak nálunk szokásos, esztelen gyakorlása vagyontalan néprétegünket egyenesen *megmételyezi*, s a viruló egyesületi élet e napjaiban valóban már nem ártana kivételképen olyan egyesületet is alapítani, a melynek tagjai köteleznék magukat semmi körülmények között sem adakozni egyenes úton, azaz közvetlenül a kéregető kezéhez. Az igaz, olyan egyesület kivételképen a ‚*nem adózunk*' elvére volna alapítva, azonban minden bizonnyal sokkal több áldás háramlanék belőle a társadalomra, mint számosból azon egyletek közül, melyeknek eleje és vége: adakozzál!

5. Azzal pedig a jótevés és szegénygondozás ügyének sarkalatos pontja felé közeledünk, t. i. azon kérdéshez: *hogyan* tegyünk jót? Az iránt már megállapodtunk, hogy minden emberi fennállás és jólét alapfeltétele a szélesb értelemben vett munka; hiszen minden jótevés maga szorosan véve nem más, mint a munka által előállított keresmény egy részének önkéntes átengedése. Sőt — mi

több — minden egyes élvezet csak sok, sok munkás kéz fáradozása nyomán vált lehetségessé, s azért mindenki, a ki a társadalomban él és annak folytán mindazon jóban részt veszen, a mik mások szorgalma által létesültek, munkálkodni is tartozik. Az egyenlő jogúságnak elmaradhatatlan következménye az *egyenlő kötelezettség*, azaz azon kötelesség, hogy kiki az általa felhasznált javakat munkája által *pótolja is helyre*. — Ha tehát jótéteményeink által a közjólétet nem akarjuk károsítani, a munkakerülőket dédelgetvén, mi által az iparkodókra nagyobbodó terheket rakunk, azoknak olyan természetüeknek kell lenni, hogy a *segélyezett munkára* képesíttessék. Csak a *munkálkodó*, másképen szólva, csak a *független* és *önálló* ember tekinthető *teljes értékűnek*, csak a munkával töltött életnek van tartalma, értelme és czélja. Ebből láthatni: a jótékonyság gyakorlásának igazi módja az, hogy a *szükölködő szeyényt munkára s ez által önálló élet* folytatására képesítsük.

A szegény-gondozás segélyére utalt *tanköteles gyermekek* azért mindenekelőtt munka által munkára nevelendők; mivel pedig a testi munka a leggyorsabban sajátítható el és leghamarabb biztosítja a mindennapi kenyeret; ezért a vagyontalan árvák rendszerint *kézi munkára* nevelendők. Olyan árvák már a legzsengébb korukban is állandó foglalkozáshoz szoktatandók; a czél pedig legbiztosabban érhető el, ha becsületes, munkás *gyámszülőknek* kezeire bízatnak. Miután pedig fölötte nehéz olyan szülőket találni, és ha találtatnak is, családi viszonyaik igen gyakran úgy alakulnak, hogy a gondozásukra bízott árván túl kell adni: legczélszerűbb mód vidékenkint *mentő-* vagy *szeretetházakat* állitani, melyek által az egyes vidék, és, ha kellő számmal állíttatnak, az egész ország csavargó koldusoktól és semmirekellő naplopóktól megszabadítható.

Vagyontalan *elaggottak* hasonlóképen a nekik szánt szeretetházakban *(vének asylumai)* helyezendők el, a melyekben szintén hozzájok illő munkával töltik el idejöknek egy részét. Olyan asylumokban, kortársai és életsorsosai társaságában nem érzi magát a hajlott korú oly elárvultnak és számkivetettnek, mintha a magányban vagy részvétlen emberek nyüzsgése közepette kellene töl-

tenie napjait és tehetetlenségében nincsen kitéve azon veszélynek, hogy jószívű emberbarátok által nyujtott könyöradományaitól lelketlenek által megfosztatik.

Az *egészséges, munkára képes* inségeseken pedig, a kik szerencsétlenség, vagy a viszonyok mostohasága folytán jutottak nyomorba, a jóravaló szegény-gondozás úgy segít, hogy vagy munkát szerez nekik, vagy pedig — forgalmi tőke, szerszám, műhely, vevők s effélék hiányában — oly módon, hogy a szükséges összegeket *előlegezi*. Készakarva használjuk e szót: «előlegezi», mert a jövedelmező munkára képes inséges mulhatlanúl kötelezendő, hogy a vett pénzsegélyt a kikötött módon pontosan *visszafizesse*.

Semmi körülmények között ne engedjük a munkára képes segélyzettnél lábra kapni azon felfogást, mintha a vagyonosok — mert vagyonosok — adósai volnának, mintha a szegénység különös, igényekre jogosító érdem volna. Sőt ellenkezőleg, a segély mindenkor oly módon nyujtassék, hogy a segélyzettet önérzetében és önbecsülésében ne sértsük ugyan, de megéreztettessék vele mégis, hogy munkára képes emberre nézve nagy *szerencsétlenség*, ha magát mások alamizsnáiból kell tengetnie. Midőn pedig a körülmények oly kedvezőtlenek, hogy lehetetlen a segélyzettet rövid időn saját lábára állítani, ne részesítsük *bő* segélyben, hanem épen csak annyiban, a mennyi az élet fentartására okvetetlen szükséges, hogy benne az azon idő után való vágyat felköltsük, a melyben munkája árán élvezetesebb életet biztosíthat majd magának. — Semmi körülmények között ne legyen a segélyzettnek jobb dolga, mint a milyen van a vele egyenlő állású vagyontalannak, a ki munkája által tartja fen magát. A jótevésnek egyedűl helyes módja tehát az, a melynél fogva önönmagát *mielőbb fölöslegessé tenni igyekszik*.

A társadalmi együttélés eszményképe nyilván olyan állapot, a midőn egyáltalán senki alamizsnára nem szorúl. Csakhogy az eszményeket a szegénygondozás terén sem lehet hiánytalanúl megvalósítani; mind a mellett kötelességünk az eszményt lehetőleg megközelíteni. — Az inségrejutás ellen mármost leginkább azok biztosítvák, a kik a szerzés idején a jövőre is gondolnak és

egész jövedelmöket el nem költik. A munka után a *takarékoskodás* az általános jólét leghatalmasabb tényezője! Fájdalom, a megtakarítás, tőkeképzés és életbiztosítás iránti érzék népünk legalsó rétegében, kivált ennek férfitagjainál, csaknem *végképen hiányzik*. Észszerű a szegénygondozás tehát akkor, ha a szegény a segélyezés által *takarékosságra* is taníttatik, általában ha a szerzési és vagyonosodási ösztön a legalsó néprétegben is felébresztetik.

Azon kérdésre: hogyan tegyünk jót? az egyedül helyes válasz tehát ím ez: *úgy, hogy* az inségest önállóvá, azaz *munkássá* és *takarékossá tegyük*.

5. A jótevés mármost épen «*tevés*», «*cselekvés*». Ily dolgoknál nagy fontosságú ugyan a ‚*hogyan*' kérdése is, de csupán azért, hogy a czélbavett cselekvés annál sikeresebben keresztülvitessék. Mindenképen tehát a keresztülvitel a fő. Azért azon további kérdés merül itt fel: *hogyan* szerveztessék a jótevés? Az e kérdésre adandó felelet aztán egészen a kivitel küszöbéig fog juttatni.

Hogy utunk folytatásában el ne tévedjünk, azaz valóban keresztül is vihető szervezethez jussunk, nézzünk körül, mi történt nálunk eddigelé a szegénygondozás terén. Van tekintélyes számú *árvaházunk*, van két *szeretetházunk*, *nagy mennyiségű kórházunk*, van *rokkantak háza*: csakhogy mindaz összevéve is kevés az inségesek azon nagy számához képest, a kikről tettleg gondoskodnunk kellene. Azonfelül a fenálló intézetek a legkülönbözőbb testületek által tartatnak fen, egyesek közülök fölötte hiányosan vannak szervezve, összességökben pedig a legtarkább egyveleget képezik, a melyben az egységes alapterv, az országos jelleg hiányzik. Ahhoz képest az egységes vezetés és szervezés inkább csak látszólagos: *országos* szegényügyünknek mintegy nincsen gazdája és ezen gazdátlanság jellemzi az egyes *vármegyék* és *helységek* szegényügyét is.

Pedig nem mondhatni, hogy a jótékonysági hajlam nálunk fejletlen, sőt vagyonosabb osztályunk nagyon is adakozó és csak középrendbeli család is, ha összerakná mind azon sok krajczárt és másnemű adományt, a melyeket egy éven át az utczai és házaló koldúsokra pazarol, az nem megvetendő kis összeget képezne. Ha pedig az egy községbeli mindazon adományok *egy* pénztárba ke-

rülnének, a melynek kezelői azt észszerű szegénygondozásra fordítanák, segítve lenne az által az egész ország inségesein.

A mi a szegényügy országos rendezését illeti, az 1877. évi XX. törvényczikk 112. §-a szerint minden község köteles helységbeli vagyontalan árvái fentartásáról és neveléséről gondoskodni; az 1868. évi október hó 28-ikán kelt belügyminiszteri rendelettel pedig mindeniknek kötelességévé tétetik a saját kebelebeli munkaképtelen szegényekről is gondoskodni, az idegen koldúsokat pedig, ha azok illetékes hatósági irásbeli engedélyt fel nem mutatnak, illetőségi községökbe eltolonczoltatni. — Ezek tudtunkkal az egyedüli országos intézkedések, a melyek hazai szegényügyünk rendezését tárgyazzák. Hogyan kezeltetnek, arról jobb hallgatnunk — úgy is tudja azt mindenki; de ha a §§-ok egész hosszú sorából álló szegényügyi törvényünk volna is, és mindenik §-hoz még olyan világos és részletes utasítás volna csatolva, e névre érdemes szegénygondozás akkor sem létesülne, ha társadalmunk fel nem ocsúdik és a szegénygondozásnak őt megillető részét hűségesen magára nem veszi. Ez pedig lehetséges a jelzett, általános természetű törvényes kereten belül is, és ámbár kivánatos a szegényügynek önálló törvényes rendezése, kellő hatást az csak akkor fog gyakorolhatni, ha a rendezés társadalmi úton már előkészíttetett s egészséges irányban megindíttatott.

E rendezés körvonalait a következőkben látnók. Mindenek előtt — egyelőre városokban — a törvényes kereten belől a szegénygondozást tárgyazó *szabályrendelet* létesítendő, a melyben az egyes adófizetőnek a szegénygondozásra eső adószázaléka is meg van állapítva. *Egyidejűleg az utczai és házaló koldúlás beszüntettetik.* A helységbeli szegénygondozás egy külön *bizottságra* ruháztatik, a melynek élén a *polgármester* vagy egy *tanácsnok* áll. Hivataluknál fogva tagjai még azon bizottságnak: a városi *kapitány*, a városi *orvos* és végül megfelelő számú *önkénytes* szegénygondozó, a helység önálló, elég művelt és tekintélyes férfi- és nőlakosainak sorából kiválasztva. A község nagyságához képest több-kevesebb *kerületre* osztatik; mindenik kerület pedig hat-hat szegénygondozóra bizatik: három férfiúra, három nőre. Ezeknek mindenike a gondozására

bizottakat havonként legalább egyszer meglátogatja; ők juttatják a jótéteményt az illetők kezeihez; a jótétemény maga pedig a *munkaképes* inségeseknél hosszabb időre egy hónapnál soha sem engedélyeztetik. A bizottság havonként egyszer gyűlést tart, a melyben minden szegénygondozó tapasztalatairól, viselt dolgairól jelentést teszen; ugyanakkor hozatnak a határozatok a munkaképes, ú. n. *külső* szegények iránt. Minden külső szegény segélyezésérti folyamodványát a bizottság elnökénél nyújtja be; mindenik jótéteményben már részesült szegény megujítja folyamodását havonkint és a fenforgó eset kellő nyomozó megvizsgálása nélkül jótétemény egyáltalán nem engedélyeztetik. Árvákat és munkaképtelen elaggottakat, az ú. n. *belső szegényeket* illetőleg, beható nyomozás folytán az összes bizottság engedélyezi a jótéteményt.

Ezek az észszerű szegénygondozás szervezésének körvonalai; a részletek megállapítása nem lehet e sorok feladata. A ki csak némileg jártas is a szegénygondozás terén, tudni fogja, hogy a körvonalozott szervezés alapgondolata ugyanaz, mely az *elberfeldi* szabályzatnak szolgál alapúl, t. i. a hivatalos és önkéntes szegénygondozók szabályszerű összeműködése. — *Elberfeld* tudvalevőleg a szegénygondozás terén az általánosan elismert mintaváros; szegényügyének rendezése nemcsak Németországban, hanem Ausztriában, Angliában és máshol sokoldalú utánzásra talált. Nagyszerűek és minden várakozást fölülmúlók azon eredmények, a melyeket mindenütt elértek, a hol az elberfeldi szervezet alapgondolatát az illető község viszonyaira helyesen alkalmazták. Kétséget nem szenved, hogy komoly kísérletek azon szervezet életrevalóságát nálunk is igazolnák.

De ki vegye a dolgot nálunk kezébe? Az imént alakúlt «vereskereszt-egylet»-től eltekintve, — a melynek a szegénygondozás csak másodrendű és kivételes feladata — egyedűl az egész ország területén át elterjedt jótékony czélú «*nőegyesületek*» képesek ezen ügyet sikeresen megkezdeni. Azért pedig különösen a nőegyesületek, mert először forma szerint azoknak kitett czéljuk jótékonyságot gyakorolni, s ámbár eddigelé nem mindenütt és mindenkor helyes úton és helyes eszközökkel törekedtek is czéljuk

megvalósítására, azért mégis az ország összes lakói között a nőegyesületek tagjai a leggyakorlottabbak a szegények gondozásában, sőt lehet mondani, nálunk egyedül ők dicsekedhetnek eddigelé ebbeli gyakorlottsággal. Azonfelül pedig a nőnemnek egyenes rendeltetése árvákon, inségeseken és nyomorúltakon könyörülni, s mivel ez természetöknek kitüntető alapvonása, a legnagyobb buzgóságot és kitartást is ők fejtik ki. Ezekhez járul még a nők ellenállhatatlan érvelési képessége és ékesszólása, a melynél fogva az általuk felkarolt ügy elébb vagy utóbb, de minden bizonynyal diadalra jut. De ki is könyörüljön az elhagyottakon és nyomorúltakon, ha nem a gyengéd érzésű női szív? Ki segítsen rajtuk, ha ezek is cserben hagyják őket?

Nincsen kétség felőle: a mint a külföldön is leginkább nők a szenvedők vigasztalói, őrangyalai, a szegényápolás legtevékenyebb és legfontosabb eleme, akként lelkes magyar honleányaink sem fognak külföldi testvéreik mögött maradni! Meg vagyok győződve, hogy mindazoknak szívében, a kik elé e sorok kerülnek, gyenge szavam erős visszhangot kelt, és ha csak nehány városunkban is megkíséreltetnék a szegényügynek az eléadott alapokon rendezése, az csakhamar az egész országban utánzásra fogna találni. — Szerény indítványom keresztülvitelét illetőleg nézetem az: *az illető városbeli nőegyesület meghagyja kebelebeli bizottságának, hogy a város szegénygondozási ügyének rendezését beható tanulmány tárgyává tegye;* e czélra tanácskozásaihoz megfelelő számú nemeskeblű, tapasztalt és gyakorlati *férfiakat is meghívjon;* az e tanácskozások által létesítendő «*szegénygondozási szabályzati javaslatot*» a város előljáróságához juttassa elfogadás végett, a közben pedig minden egyes nő azon van, hogy férjét, fiát, rokonait az ügynek megnyerje: s ezen előzmények után az ige csakhamar testté fog válni. Rendíthetetlen meggyőződésem, hogy ezen az úton nemcsak egyes városok, hanem az egész ország rövid időn eljuthat oda, a hová már régen kellett volna eljutnia: az észszerű és gyakorlati «*szegénygondozáshoz*».

Dr. Emericzy Géza.

A MODERN LEÁNYOKTATÁS EREDMÉNYEI A BÉCSI ISKOLÁKBAN.

A bécsi pedagógiai társaság 1881-re kiadott évkönyvében egy figyelemre méltó dolgozat foglalkozik, az osztrák főváros nyilvános és magán lányiskoláiban szerzett tapasztalatok alapján, a modern lányoktatás eredményeivel. Nincs módunkban megítélni, hogy azon tapasztalatok, melyekre a dolgozat hivatkozik s azon következtetések, melyeket a tapasztalatokra épít, mennyiben felelnek meg a valóságnak: bízunk azonban a társaság jó hírnevében, a mely saját tekintélyével fedezi a dolgozat szerzőjének egyéni nézeteit, s annál szívesebben engedünk tért számára, mivel sok olyat foglal magában, a miből mi is bőven okúlhatunk.

Hogy a közkeletű meghatározással éljünk, az oktatásnak kettős czélja van: *anyagi* és *alaki* képzés. Az anyagi képzéshez tartozik a *tudásnak* és *ügyességeknek* bizonyos mennyisége; az alaki képzéshez pedig a szerzett ismereteknek és ügyességeknek *alkalmazása* s az ennek megfelelő fokú *intelligenczia* vagy értelmesség. Ezen felosztásnak megfelelően vizsgáljuk meg mindenekelőtt a tudásnak, az ismereteknek azt a mennyiségét és minőségét, a melyet leányiskoláink nyújtanak, s azután lássuk az iskolai oktatás eredményének gyakorlati értékét az életben.

A *nyelvoktatás* nem igen lábalt még ki a régi iskolából. Az olvasás némileg folyékonyabb, az olvasottaknak megértése is (a régi oktatásnak ez volt a legkényesebb gyengéje) sikeresebb; de a helyesírás azért még mindig nagyon ingadozó, a stíl nem bír szabatosságra vergődni s a gondolatoknak élőszóval való kifejezésében is sok még a kívánni való. Mióta a gépies nyelvtanításnak

rég idők óta taposott útjáról letértünk, növendékeink kétségkívül nagyot haladnak a gyors, talpraesett és világos gondolkozásban s ezzel meg lenne vetve a kifejezésbeli készség alapja is; csakhogy a szóbőség dolgában — mióta a régi túlságtól óvakodva az emlékeltetést a lehető legkisebb mértékre szállítottuk alá — roszúl állunk, ennélkül pedig sem élőszóval, sem írásban nem lehetünk teljesen uraivá sem gondolatainknak, sem kifejezéseinknek. A gyakorlati élet követelményei közül pedig ép ez az, a melynek teljesítését legsürgetőbben és legsovárabban várjuk az iskolától. Midőn a mondatszerkezetet tanúlják leányaink, üres szalmát rakunk elébük, azt szedegetik szét s rakosgatják össze, a helyett, hogy a klasszikus költészet telt, érett kalászait adnók kezükbe, melynek magvait bő termésre vihetnék ki magukkal az életbe. Nagy igyekezettel tanítjuk a verstant, de a mit tanítottunk, az növendékeink lelkéből elszáll mint füst és pára, mihelyest az iskolát elhagyták, mivel az élet nem ad nekik alkalmat a tanúltak foganatosítására. Irodalomtörténetet is tanítunk, hévvel foglalkozunk költőinkkel s életök viszontagságaival; de munkáik szellemébe — mondjuk, az idő rövidsége miatt — nem hatunk be. Megelégszünk az általános ismertetéssel, felületes bírálattal s rászoktatjuk növendékeinket, hogy mások ítéletét — a magoké gyanánt — ismételjék, holott az ítéléshez szükséges ismeretalapnak híjával vannak. S mi a következése mindennek? az, hogy növendékeink az életbe lépvén, csak üres szórakozás kedveért olvasnak, s úgyszólván idegenkednek minden olyas olvasmánytól, a mely némi erőfeszítéssel, de annál nemesebb élvezettel járna. Jórészben iskoláinkat kell okolnunk érte, hogy nőink olvasmánya csaknem kizárólag a regényekre szorítkozik s hogy az írást, melyre a házi élet csöndje is oly sok kedves alkalmat nyújt, kerülve kerülik.

Nagyon felkaptuk az *idegen nyelvek* tanítását, s talán inkább csak a divat kedveért, mintsem azért, mivel szükségességökről meg lennénk győződve. Hiszen iskoláink művelt nőket képeznek, a világ pedig nem tekint «műveltnek» oly nőt, a ki legalább francziául vagy angolúl nem beszél. És mennyire jutnak iskoláink e nyelvek tanításában? — A legjobb esetben is csak annyira, hogy ezen ide-

gen nyelvek egyikén-másikán jól rosszúl válthatnak nehány szót növendékeink. Az élet aztán könyörtelenül elsöpri ezeket az üresen pengő, betanúlt szavakat, szólásokat; hiszen amaz idegen nemzetek nyelvének s ezzel együtt műveltségének szellemébe nem hatoltunk. Évekig tanítjuk az idegen nyelveket, de a hosszú, keserves munka árán sem juthattunk ennyire!

Lássuk a *számtant*. Közönséges törtek és tizedes törtek — rövidített szorzás és osztás — hatványra emelés meg gyökvonás — kamat és kamatos kamat számítása — árú- és értékszámolás stb. mindezek összevissza zsibonganak az iskolavégzett lány fülében, mint a fecskék őszszel! el is röpűlnek nem sokára, de nem térnek ám vissza soha többé. Legfölebb a «négy alapművelet egész számokkal» marad meg hű kísérőül egész életökön át. Mennyi fáradságot veszítgettünk kárba ezen csekély eredményért! S miért nem juthatunk többre? — mivel ezt a kiválóan gyakorlati fontosságú tantárgyat túlnyomóan elméletileg, gépiesen, tehát egyoldalúan tanítjuk. Különösen sajnáljuk, hogy a fejből való számolásban oly gyengék iskoláink — gyengébbek még a régieknél is!

De a *földrajz* és *történet* tanításában — hallom a mondást — annál többre vittük! Többre igen, ezt készséggel elismerem. A kézikönyvben s a megszokott térképen otthonosak növendékeink a föld bármely vidékén; de praktikus hasznát nem igen tudják venni a földrajzi ismereteknek, mert nem úgy tanúlták; a csillagos ég pedig ismeretlen világ előttük, mely érintetlenül rejtegeti fenséges titkait. A történetből is sok részlet, töredék megmarad emlékezetükben; de minők ezen részletek? Nagy baj, hogy a népek tevékenységének még mindig csak egy irányát kísérjük különös figyelemmel a történettanításban: a politikai és hadi események hullámzásait. Sem egyes korok szellemét, sem a nagy egyéniségek képét nem vésszük növendékeink lelkébe s a népek békés munkájának, a szó szorosabb értelmében vett műveltségének történetére alig vetünk ügyet. Szerencsések azok, a kiket később az illusztrált díszmunkák erre, az iskola által annyira elhanyagolt térre elvezetnek. Azt is sajnáljuk, hogy a történettanítás nem bír arra az eredményre jutni, hogy érdeket támasztana nőinkben korunk nagy ese-

ményei iránt. Ennek híja miatt történik talán, hogy nőink nagy része úgyszólván csak a hirdetések és napi hírek kedveért veszi kezébe az újságokat.

A *természetrajzból* sokat tanúlnak leányaink — sok nevet és meghatározást, melyeket mint fölösleges ballasztot az élet hajójáról csakhamar levetnek. Ritka esetben jutunk odáig, hogy növendékeinkkel a különféle organizmusok alkotását, életműködését alaposabban megismertethetnők, vagy hogy meleg érdeklődést ébreszthetnénk ezen dolgok iránt lelkökben. Az emberi test szervezetének ismertetését pedig egyáltalában oly kényes dolognak tartjuk, hogy csak félve, futva siklunk át rajta; holott a nőnevelésnek egyik legfontosabb feladata épen az lenne, hogy a leendő anyákat és háziasszonyokat az egyéniség öntudatos ápolására képesítsük. Mily kevesen visznek ki magukkal valamit az életbe a vér s a különböző fürdők hőmérsékletéről, a tápláló szerek értékéről s a táplálkozásról általában, hogy egyebekről ne is szóljunk. Ha azután bajba jutnak, reménységeiknek nincs más mentőhorgonya, mint az orvos s ha az orvosban nem bíznak — a kurúzslószerek. Erős meggyőződésünk, hogy a természetrajz tanítását korán szakítjuk félbe lányiskoláinkban; korábban, semhogy épen azokkal az ismeretekkel betetőzhetnők, a melyeknek nőink az életben legsürgetőbb hasznát látnák.

A *fizikára* és *khémiára* maga a tanterv sem fordít elegendő gondot — tanítóink még kevésbbé. A lehető legnépszerűbb formában, úgyszólván csak felszínén érintjük a tárgyat. Alig jutunk odáig, hogy a természeti tüneményeket, azok összefüggését és rendszerét legalább nagyjában megértethetnők növendékeinkkel. Még kevésbbé veszszük tekintetbe ezen tudományok gyakorlati alkalmazását. Pedig az okszerű fűtés, világítás és szellőztetés meghonosítását és kellő gondozását csak ezen az alapon várhatjuk háziasszonyainktól; a thermometer és barometer is, noha tanúlnak róla valamit, még mindig fölösleges lom a házban, nem tudnak vele mit csinálni. A khémia ezerszeres vívmányai s ezek alkalmazása a ház körűl, a konyhában alig vétetnek tekintetbe s háztartásunk ott reked az ősi kerékvágásban.

Hát az ú. n. *ügyességek* dolgában hogyan állunk?

A *rajztanítás*, hál' istennek ma már sokkal helyesebb, észszerűbb úton halad mint az előtt, a mennyiben a fősúlyt a stílszerű ékítményekre fekteti s ezeknek is nem annyira utánzására mint öntudatos szerkesztésére. A virágok, tájképek, állatok, emberi alakok szolgai, vak másoltatásának ideje teljesen lejárt. De a távlati rajzot másfelől túlságosan felkapta a divat — szerintünk a lányiskolai rajztanítás rovására. Hiszszük azonban, hogy a mily buzgósággal kultiválják mostanában, oly hirtelen ki fogja azt szorítani az idő arról a helyről, a mely meg nem illeti.

Az *írás* — köztudomású dolog, hogy napról napra rosszabbá válik s egyre távolodik a régi idők arányos, határozott jellemzetes vonásaitól. A szépírás-tanító verejtékes fáradozását meghiusítják, csaknem teljesen semmivé teszik, a növendéklányok naplói vagy jegyzőkönyvei, a melyekbe napról napra, óráról órára szédítő sebességgel firkálják be a tanító magyarázatát akár van rá szükség, akár nincs. Csakhogy le legyen írva: hogy azután maguk sem igen igazodnak el rajta óra múltával — az nem bírja őket leterelni rosz szokásukról. Az a sok gondatlan, hevenyészett össze-vissza írás — eltekintve egyéb káros hatásától — esküdt ellensége a közéletben annyira fontos, valódi szépírásnak.

A *kézimunkákat*, szerencsénkre, kezdjük visszaszorítani az őket megillető korlátok közé. Elegendő is, ha lányainkkal megértetjük a fontosabb munkanemeket s némi ügyességre tesznek szert a különféle tűk kezelésében. Arról hál' istennek lemondtunk — mert le kell mondanunk — hogy az aránytalanúl olcsóbban dolgozó gépekkel versenyre szálljunk s így tán a jövő nemzedék dereka egyenesebb, szeme épebb marad s nőink gyümölcsözőbb tért fognak találni munkájuk számára, mint eddig a kötőtű és hímzőkeret mellett.

Az *énektanításban* leányiskoláink nem bírják annyira vinni, hogy a növendékek kóta szerint énekelhetnének. Mivel pedig az ének nagy fontossággal bír az érzelmi nevelés tekintetében, helyesen cselekednénk, ha legalább jobb és szebb népdalainkat gyakoroltatnók be s kedveltetnők meg leányainkkal. Ép ezen szempont-

ból nem lehet eléggé elítélnünk iskolai énekes könyveinket, melyekben a szerzők saját «kompozicióik» zürzavarával szeretnek hivalogni. Nem állhatom meg, hogy zenéről szólva, leányaink modern zongorajátszására ne tegyek egy-két észrevételt. Eszem ágában sincs, hogy a zene józan és értelmes ápolása ellen beszéljek; de azt hiszem, hogy azok a mértéktelen zongoragyakorlatok a többi iskolai tantárgyak rovására szolgálnak és ezenfelül az egészséges testi fejlődést koczkáztatják. Nőinknek pedig ha egyébért nem is, már csak természeti hivatásuknál fogva is erős, egészséges testre van szükségök. S midőn a városi élet minden oldalról hol nyíltan, hol titkon intéz támadásokat egészségünk ellen, ilyen szánt szándékos magunk ellen vétést valóban kerűlnünk kellene.

A *tornázás* számára biztosítva van már az őt megillető hely iskoláinkban s nincs kétségünk az iránt, hogy meg is fogja teremni áldásos gyümölcseit. Óhajtanánk, hogy az úszásra is hasonló gondot fordítsunk.

A *szabadban való mozgásból* kevés részök jut leányainknak, pedig egészségük többet követelne. Nem szólunk arról, hogy bizonyos tantárgyak szükségképen a négy fal között marasztalják őket; csak azt sajnáljuk, hogy olyan foglalkozásokat is zárt helyen végeztetünk velük, a melyekre a szabad természet a legalkalmasabb hely. Azok a klasszikus idők, a mikor a görög ifjúság árnyékos fák alatt sétálva táplálta fejledező elméjét, az igaz, hogy elmultak s a mi viszonyaink közé nem is varázsolhatók vissza: de azért mégis többet tehetnénk ez irányban, mint a mennyit teszünk s legalább a geografia és természetrajz tanításánál gyakrabban fel kellene keresnünk a szabad természetet.

A mi időfelesleg az iskolai órákon felül megmarad, azon az ismétlések, nyelv- és zongoragyakorlatok százfejű hydrája csillapítja mohóságát: az utolsó maradékot azután a *házi feladványok* emésztik föl. Igazán, a lélekről való túlságos gondoskodásunkban, teljesen megfeledkezünk a testről. Ilyen körülmények között miképen fejlődjék, hogyan erősödjék meg ez? — Én mindig kisebb szerencsétlenségnek tartottam, ha a gyermek házi feladatát abban hagyja a séta kedvéért, mint ha sétáját mulasztaná el, csak azért,

hogy a házi feladvány meglegyen. A házi feladványokkal üzött visszaélések egyik legnagyobb baját képezik iskoláinknak s ez a baj sürgős orvoslást követel. Az orvosságot nem találtuk még fel, de ha másképen nem segíthetünk, törüljük el a házi feladványokat inkább egészen.

Hogy az eredményeket összegezzük: ki kell jelentenünk, hogy bármennyi kifogásunk legyen is a részletek ellen, egy dolgot nagy megnyugtatásunkra kétségbe nem vonhat senki sem, azt, hogy iskoláink az értelmességnek sokkal magasabb fokára emelik növendékeiket ma, mint annak előtte. Hisz a tanítás anyagának feldolgozása által nem is az a czélunk, hogy a tanultak mind megmaradjanak az emlékezetben. A szellemi táplálék dolgában ép úgy vagyunk, mint az anyagiéban. Az oktatás jóságának mértéke nem az, hogy a tanultakat reprodukálni tudjuk, hanem, hogy a szellemi tehetségek megerősödjenek, az intelligenczia kifejlődjék s az egyén képessé legyen az élet minden körülményei között helyt állani. Ezért fontos, hogy az oktatás súlypontja arra helyeztessék, a mire az egyénnek a gyakorlati életben szüksége van; a többit tekintsük úgy mint a lelki tehetségek gyarapítására szolgáló dolgokat. Ha sok veszendőbe megy is az így tanultakból, se baj, ha a szellem erősbödött, ügyesedett, fejlődött általa.

AZ EOTVÖS-ALAP GYARAPODÁSA.

1881. január 22-től 1882. január 22-ig.

Az Eötvös-alap ügyének fejlődését mindig a legnagyobb figyelemmel kísértük s dicsekvés nélkül mondhatjuk, hogy időnként folyóiratunk közölte róla a leghívebb s legterjedelmesebb tudósításokat. Most, hogy junius és julius hónapban szünetet tartottunk, megkéstünk jelentésünkkel a pünkösdi ünnepek alatt tartott végrehajtó-bizottsági gyűlésről, melyen a gyűjtő-bizottság az alap évi gyarapodásáról beszámolt s az ösztöndíjak és segélyösszegek kiosztattak. Mulasztásunkat azzal pótoljuk, hogy az Eötvös-alap buzgó titkárának, Luttenberger Ágost úrnak szívességéből közöljük az általa beterjesztett hivatalos jelentést az alap mult évi gyarapodásáról. Nem vétünk tán olvasóink ügyszeretete ellen, ha ezúttal is lelkökre kötjük a magyar tanítóság szabad, egyesületi tevékenységének ezen legszebb alkotását, a mely bár csemete még, máris gyümölcsöket terem. Öntözzük, ápoljuk, gondozzuk, hogy oly fává erősödjék, a melynek jótevő árnyékában minden segítségre szorult magyar tanító megtalálhassa azt az enyhülést, a melyet keres.

Luttenberger Ágost úr titkári jelentésének az Eötvös-alap gyarapodásáról szóló része csekély rövidítéssel és összevonással a következő:

*

Mélyen tisztelt közgyülés!

Az Eötvös-alap központi gyűjtő-bizottsága ez alkalommal hatodízben járul Magyarország néptanítóinak egyetemes gyülésileg kiküldött képviselői, illetve megbizottjai elé, hogy a kezelésére

bizott segélyző-alap állásáról és az ezen intézmény érdekében tanusitott működéséről s annak eredményéről nyilvánosan beszámoljon.

Jóllehet azon, — habár vérmesnek nem is, de kétségkivül fokozottnak mondható remények, melyeket ez intézmény életbeléptetésekor annak felvirágzása iránt teljes joggal tápláltunk, mindekkoráig csak csekély mértékben valósultak meg; jóllehet a tanitóknak ez ideig aránylag csak kis része csatlakozott az intézményhez, sőt igen számosan — saját vallomásuk szerint — még hírből is alig ismerik annak üdvös czélját: mindazonáltal, tekintve az alapnak rövid fennállása daczára is felmutatott eredményét, a bizottság nyugodt öntudattal tekinthet vissza eddigi működésére s a multból bzitató reményt meríthet a jövőre nézve.

E reményünket igazolják meggyőződésünk szerint azon adatok is, melyeket az alap fennállásának legutóbbi időszakából, jegyzőkönyveinkre s számadásunkra támaszkodva, ez alkalommal a mélyen tisztelt végrehajtó bizottság elé terjeszteni szerencsénk van.

A bizottság eddigi jelentéseiben nem szorítkozott csupán egy évre, vagyis a két legutóbbi pénztári számadások lezárta közt eső időközre, hanem egyrészt a tárgyhalmaz kisebb volta miatt, másrészt az érdeklődés felébresztése czéljából — kiterjeszkedett azon események felsorolására és méltatására is, melyek a pénztári számadások legutóbbi lezárta óta történtek. Ezentúl azonban legfőkép azért, nehogy a két év adatai összezavartatván, az alap történeti fejlődésének áttekintése megnehezíttessék s a bizottság egy és ugyanazon tárgyról két izben legyen kénytelen jelentést tenni: kívánatos, hogy csupán a már befejezett, tehát csak az 1881. évi január 22-től az 1882. évi január 22-ig terjedő évről szóló jelentés terjesztessék a pünkösdi nagygyűlés elé, — nem zárván ki azt, hogy a bizottság esetleg a január óta történt eseményekről is, — ha a szükség úgy kivánja, — megemlékezhessék.

Az Eötvös-alapot érdeklő mult események közül különösen a következőket emeljük ki:

1. Arról, hogy a bizottság a fővárosi tantestülettel és számos

tanügybaráttal egyesülten ünnepélyt rendezett br. Eötvös József elhunytának 10-ik évfordulóján s ugyanez alkalommal hirdette ki az Eötvös-alap mult évi pályazatát is, — már a mult pünkösdi ülésen volt szerencsénk jelentést tenni, s azt ez alkalommal csakis a történeti sorrend megtartása kedveért említjük fel újolag.

2. Megemlékeztünk arról is, hogy a fővárosi tantestület példáját Kolozsvár és Arad lelkes tanférfiai is követték s hogy ünnepélyeik az Eötvös-alapra nézve nem csak szellemi, de anyagi tekintetben is fényes eredménynyel végződtek, a mennyiben a kolozsváriak ez alkalommal 147 frt 47 krt; az aradiak pedig 136 frt 36 krt gyűjtöttek az Eötvös-alapra.

3. Örömmel és hálával jelentettük továbbá azon nagylelkű tényt is, mely szerint a vallás- és közoktatásügyi m. k. miniszter, Trefort Ágost úr ő Nagyméltósága 1200 frtot utalványozott a mult évben kiosztott ösztöndíjak és segélyek nagyobbítására, — s ez alkalommal még azt kívánjuk megemlíteni, miszerint a mult évi nagygyűlés a miniszter úrnak e nagybecsű pártfogásáért küldöttségileg fejezte ki a tanitók őszinte háláját, s hogy ő Nagyméltósága e küldöttség előtt újból kegyeskedett megigérni, hogy az Eötvös-alapot ezentúl is nemes czéljához méltó arányban fogja támogatni.

4. Azon 500 frtnyi alapítvány-összegre vonatkozólag, melyet az Eötvös-alap a «Franczia-magyar biztosító társaság»-tól ugyancsak a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszter úr kegyessége folytán nyert, a bizottság akként intézkedett, hogy az magyar földhitelintézeti záloglevelek vásárlására fordíttassék. A bizottság elnöke ez összegből kezdetben 4 db záloglevelet vásárolt 416 frt 25 kr értékben s a bizottságtól kért és nyert felhatalmazás alapján a fennmaradt összeget az alap egyéb vagyonából kiegészítvén, az ötödiket is megszerezte s átszolgáltatta z alap pénztárába.

5. Az Eötvös-alap újabban a következő alapítványokkal gyarapodott:

a) A pécsi tanító-egylet 200 frtos alapítványáról már a mult évben történt említés.

b) Pelzer Lipót, néhai budapesti ig. tan. gyermekei, atyjok emlékére alapítottak 100 frtot.

c) A somogymegyei tanító-egylet elnöksége az 1881. év augusztus 3-án arról értesíté a bizottságott, hogy a nevezett egylet az Eötvös-alap javára 200 frtos alapítványt tett oly formán, hogy az összeget egyelőre az egylet pénztárában tartja, s az alap pénztárába csupán annak 5%-os kamatait küldi be.

d) Weisz B. F. kir. tanácsos úr, ki eddig is 25 frtnyi évi díjjal járul az alaphoz, újabban is fényes jelét adá a tanítók iránt viseltető jóindulatának. Ugyanis annak emlékére, hogy az 1881. év aug. havában tartott országos képviseleti gyűlés az iskolai takarékpénztárak eszméjét pártolásra ajánlotta, a már egy izben felajánlott 1000 frtnyi összeget, alapítványképen, az alap pénztárába tényleg befizetni kegyeskedett.

e) A délmagyarországi tanítóegylet búziási fiók-egyletének tagjai «Grand Miklós alapítványa» címén 24 frttal gyarapították az Eötvös-alapot.

Hazai pénzintézeteink közül a mult évben a következők járultak adományaikkal az alaphoz: A szentesvidéki takarékpénztár 5 frttal. — A békési népbank, salgótarjáni, körmendi, nyiregyházai, szatmári és czeglédi takarékpénztárak 10—10 frttal. — A székszárdi takarékpénztár 25 frttal. — A pesti hazai I. takarékpénztár 50 frttal.

A tanítótestületek és egyletek közül járultak az alaphoz: A nógrádmegyei tánítók siráki köre 3 frttal. — A földesi ref. tanítók 3 frt 50 krral. — A külső-somogymegyei ev. tanító-egylet 4 frttal. — A beregmegyei általános tanító-egylet, a kecskeméti ref. egyházmegye tanítótestülete, a szatmárvidéki néptanítók-egylete, a kőszegi tanítói kör, a kézdivásárhelyi kör, a kath. néptanítók székesfehérvári egylete 5—5 frttal.

A népnevelők budapesti egyesülete, a fehérmegyei tantestület, a békésmegyei tantestület 10—10 frttal, a nagykárolyvidék tanító-egylet 14 frt 50 krral. — A szabolcsmegyei tanító-egylet 16 frttal. — A budapesti sugár-úti tanítóképző intézet tanári testülete gyűjtött 60 frtot. — A nagy-kanizsai járási tanítói kör

gyűjtési engedelyt kérvén az illelő iskolai hatóságoktól, szerzett az alapnak ez által 63 frt 70 krt.

A lefolyt év is élénk bizonyságot szolgáltat arra, hogy a tanítók az öröm pillanatai közt sem szoktak megfeledkezni mostohább sorsú kartársaikról. Összejöveteleik, külön e czélra rendezett társas mulatságaik s ünnepélyeik alkalmával tehetségeikhez s a helyi viszonyokhoz mérten igyekeztek a jótékonyság oltárára is áldozni. Így, hogy csak a nevezetesebbeket említsük: Walder Mór, czeglédi tanító örömünnepe alkalmával befolyt az Eötvös-alapra 5 frt 10 kr. — Weisz Joel, zalaegerszegi tanító ünnepélyen 15 frt. — A tatrangi Eötvös-ünnepély s a nyiregyházai tanítók Józsefnapi ünnepélye jövedelmezett 10 frtot. — A magyar-valkói Eötvös-ünnepély — Székely Gábor buzgólkodása folytán — 12 frt 85 krt. — A budapesti tanítók egy körvacsoráján befolyt 16 frt 20 kr. — A népnevelők budapesti egyesülete által részben az alap javára tartott tánczvígalom jövedelmezett 33 frt 13 krt. — A budai állami tanítóképző intézet igazgatójának, — Gyertyánffy István úrnak — ünnepélyén Boldizsár Piroska k. a. gyűjtött 20 frtot. — A mult évi augusztus havában tartott orsz. képviseleti tanítógyűlés alkalmával nagyságos Tóth József kir. tanácsos és pestmegyei tanfelügyelő úr felköszöntési díjak czímén gyűjtött 17 frtot. — Ugyanez alkalommal a Szikszay-féle vendéglőben ebédlő, leginkább képezdei tanárok és tanfelügyelőkből álló társaság ugyanily czímen összeadott 21 frtot. — A tanfelügyelő urak az ingyen nyert iparkiállítási jegyek váltságdíjául 9 frtot adtak össze az Eötvös-alapra. — Nagyságos Szabó Károly, sopronmegyei tanfelügyelő úr ugyan e gyűtés alkalmával gyűjtött 6 frt 10 krt, s a hajógyári kirándulás díjából fennmaradt 26 frtot szintén az Eötvös-alapra adta. — Bálinth Mihály, czeglédi tanító, a Hübner János tiszteletére tartott ünnepély alkalmával 61 frtot gyűjtött az alapra. — A békésmegyei tantestület berényi fiókegylete az általa rendezett műkedvelői előadás jövedelmének fele részét, 54 frtot szintén e czélra adományozta. — A bonyhádvidéki tanító-egylet ünnepélye jövedelmezett 75 frtot. — A Kiss Ferenczféle, budapesti vendéglőben felállított

Eötvös-alap persely jövedelmezett 6 frt 90 krt. — A fővárosi községi iskolák Eötvös-alap perselyeiből begyűlt 40 frt 38 kr.

A királyi tanfelügyelő urak közül különös buzgalmat fejtettek ki az Eötvös-alap érdekében:

Nagyságos Tóth József úr, ki egyéb gyűjtéseken kívül a saját tankerületbeli tanítóktól ez évben is szíves volt az évi járulékokat begyűjteni.

Hálát érdemlő jóindulatot tanusított az Eötvös-alap iránt a gömörmegyei tanfelügyelő, nagyságos Groó Vilmos úr is, a ki évi járulékok fejében 51 frtot, adomány fejében pedig 68 frt 28 krt gyűjtött.

Részint adományok, részint pedig évi járulékok címén nagyobb összeget küldöttek be a következők:

Krammer János, mágocsi tanító 11 frtot; *Szalay Sándor*, ev. lelkész Nagyszőllősről 13 frtot; *Kapitány János*, zemplénmegyei tan. elnök 14 frtot; *Kapocsy János*, német-lövői tanító 14 frtot; *Kemény Gábor*, balassa-gyarmati tanító 18 frtot; *Fedor Imre*, váczi tanító 19 frtot; *Alszeghy Alajos*, csáktornyai polg. isk. tanár 19 frtot; *Fábián Ferencz*, dorozsmai tan. 27 frt 50 krt; *Tóth Sándor*, szatmári tanító 35 frtot; *Merényi Kálmán*, magyaróvári tanító 41 frtot; *az Eötvös-alap székesfehérvári gyűjtő-bizottsága* 24 frtot; *a kolozsmegyei tantestület* gyűjtőbizottsága 46 frtot; *Bálinth Mihály*, czeglédi tanító, terménygyűjtésből 5 frt 86 krt, évi járulékokból 41 frtot, adományok címén 18 frt 10 krt, = 64 frt 96 krt; *Varga István*, nagy-kőrösi tanító 20 frtot: *Boronkay Károly*, nagykanizsai tanító 81 frt 70 krt.

Fogadják az Eötvös-alap ezen barátai a bizottság részéről Magyarország tanitóinak hálás köszönetét.

*

Elérkezvén a pénztári számadások lezártának ideje, a bizottság gondoskodott annak saját kebeléből leendő megvizsgálásáról.

Az erre vonatkozó, 1882-ik évi január 22-én kelt jegyzőkönyvi kivonat így szól:

1. Az Eötvös-alap pénztári állapotának megvizsgálására kiküldött bizottság, melyben a jegyzői teendőket a megjelenésben

gátolt Lakits Vendel bizottsági tag helyett Luttenberger Ágost teljesíté, tüzetes vizsgálat alá vévén a pénztári fő- és mellékkönyveket s azoknak tételeit az egyes okmányokkal összehasonlítván — s felülvizsgálván a takarékpénztári könyveket, értékpapirokat s a pénztárban levő készpénzösszeget: arról győződött meg, miszerint az 1881-dik évi január 23-tól a mai napig ú. m. 1882. évi január 22-ig befolyt

Adományok czímén	4956 frt 58 kr.
Évi járulékok czímén	1213 « 05 «
Költségek czímén	3 « 81 «
Összesen	6173 frt 44 kr.
1880-ról fönmaradt	2387 « 84 «
Mindössze	8561 frt 28 kr.
A kiadás mai napig	5876 « 27 «

mit a bevételből levonva, marad összesen 2685 frt 01 kr. melynek fele az alapszabályok értelmében tőkésítendő, másik fele pedig kiosztandó.

2. A bizottság meggyőződvén arról, hogy az Eötvös-alap számadásai szigorú lelkiismerettel s kifogástalan pontossággal vezettettek a lefolyt évben is, ajánlja, miszerint Őrley János pénztárnok úrnak, fáradhatatlan buzgalmáért köszönet szavaztatván, a fölmentvény megadassék.

3. Ajánlja a bizottság, hogy az idei bevételből, a mely 2685 frt 1 krt tesz, 1300 frt csatoltassék az alaptőkéhez, 1300 frt osztassék ki, a fenmaradó 85 frt 1 kr. pedig hagyassek a pénztárban.

4. Az 1300 frt kiosztására vonatkozólag, a bizottság az alapszabályok értelmében megtevén az ajánlatot, a bizottság azt elfogadta, s a jelen évre szóló pályázatot az 1882. évi február elején tartott Eötvös-ünnepélyen kihirdette.

Ugyanez alkalommal vette a bizottság azon örvendetes hírt, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő Nagyméltósága — a bizottság folyamodványát be nem várva, — 1200 frtot utalványozott az Eötvös-alapra oly utasítással, hogy ez még ez évben kiosztassék.

A jelen gyűlés feladatát fogja képezni, hogy e magasztalásra nem szoruló nemes tettért, a közoktatásügyi miniszter úrnak méltó köszönetet mondjon.

Az idei pályázati határidő szintén május 1-re tüzetvén ki, ezen idő alatt beérkezett összesen 49 folyamodvány.

Ezek közül az I. fokú: *egyetemi* ösztöndíjakra esik **9**, — a II. fokú: *középiskolák felsőbb osztályai, akadémiák és képezdék* növendékei számára kitűzött ösztöndíjakra **26** folyamodó. Segélyekért folyamodtak **11**-en.

(A jelentés ezután részletesen ismerteti a folyamodványokat s közli a bizottságnak a díjak odaítélése és kiosztására vonatkozólag tett előterjesztését, melyet annyival inkább mellőzhetünk, mivel soraink végén a pályázat eredményét amúgy is adni fogjuk.)

Befejezvén ezzel a már lefolyt — 1881-dik évi január 22-től az 1882-dik évi január 22-ig terjedő — évről szóló tulajdonképi jelentést, — legyen szabad ehhez részint pótlólag, részint már a következő évbe is átnyúlva, — még a következőkről megemlékeznünk.

A bizottságnak — az alapszabályok értelmében — kötelessége a pénztár állapotáról s általában a bizottság működéséről évenkint nyilvános számadást közrebocsátani. Nehogy e kötelesség az alapra elviselhetetlen terhet nyomjon, s tán annak működésére lankasztólag hasson, az elnökség a bizottsággal egyetértve, az alapnak kezdő éveiben akként akart intézkedni, hogy az alap számadásai kinyomatván és közzététetvén, ebből az alapra ne csak hogy költség ne háramoljék, de abból egyuttal anyagi jövedelmi forrás is váljék.

És e czélra megalapította az Eötvös-naptárt.

Az Eötvös-naptár a Franklin-társulat által díszesen kiállítva, s a mennyire lehetséges volt, a tanítók igényeihez mért tartalommal ellátva, három éven át a bizottság czége alatt jelent meg, — de — fájdalom — az óhajtott és bizton várt remények teljesülése nélkül.

E körülmény arra indította az elnökséget, hogy a kiadóhivatallal olyneműszerződést kössön, melyszerint az ezentúl a

saját költségére adja ki a naptárt s a netán befolyandó tiszta haszon felét adja az Eötvös-alapra.

A Franklin-társulat ebbe beleegyezett, de a következés megmutatta, hogy ily úton még kevesebb példányban kél el a naptár, mint az előbbi módon, midőn t. i. a bizottság annak terjesztését előfizetés útján kívánta eszközölni. A kiadóhivatal egy évig saját költségén nyomtatván a naptárt, kijelentette, hogy azt többé kiadni nem hajlandó, — sőt ismételve felszólítá az elnökséget, hogy a kiadási költségekből még fönnlevő hátralékot mielőbb törleszsze.

Az elnökség ekkor Eötvös-emléket írt, s azt külön is kiadván, és az addig megjelent naptárak irodalmi részeivel egybeköttetvén, jutányos áron bocsátotta közre, — de a tanítók azt sem vették s így a reménylett összeg, melyből a naptárak költségeit fedezni véltük, nem folyt be.

A kiadóhivatal tovább nem várhatván, felszólítá a bizottságot, hogy a fönnlevő tartozást, — mely az ezer forintot meghaladja, — azonnal törleszsze, különben per útjára bocsátja az ügyet.

Nehogy ez által erkölcsi csorba ejtessék az Eötvös-alap nevén: az elnökség arra kérte a bizottságot, hogy ez összeget előlegképen fizesse ki az alapból, ő rajta lesz, hogy az, részint a még kintlevő naptári tartozásokból, részint a meglevő nyomtatványok értékesítése által visszatéríttessék — szóval, hogy az alapot veszteség ne érje.

A naptári számadásokat a tanév folyama alatt rendezni még nem lehetett s így arról, hogy a még befizetetlen árak mily összeget tesznek ki, biztosan szólni nem lehet; e hosszas és fáradalmas munka azonban a legközelebbi szünidő alatt rendeztetni fog, úgy, hogy a jövő évre e tekintetben is világos áttekintést nyújthatunk a bizottságnak.

Bármiként határozzon a végrehajtó bizottság ez ügyben, egy dolog változhatlanul áll, az t. i., hogy a számadások nyilvános közrebocsátásával a központi bizottság tartozott s arra jövőben is áldozni kénytelen leend, s ennek miképeni eszközlése képezi e gyűlésnek egy másik feladatát.

Végül megemlítjük azt, hogy a nagyméltóságú miniszterium az alapnak legutóbbi számadásait helybenhagyva küldötte le a bizottsághoz, s őszinte örömmel jelentjük, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr ő nagyméltósága az Eötvös-alap felügyelőjévé nagyságos Tóth József kir. tanácsos és pestmegyei tanfelügyelő úrban oly férfiút nevezett ki, a ki eddig is páratlan és hálára kötelező lelkesedéssel karolta fel az Eötvös-alap ügyét s kinek az alap érdekében kifejtendő további működéséhez méltán a legszebb várakozást fűzhetjük.

Az alap pénztári állásáról január óta csak azt jegyezzük meg, hogy Magyarország tanítósága s annak barátai és jóltevői egész mostanáig a régi buzgósággal támogatják e nemes intézményt, a miért nekik ez alkalommal egyenkint és együttesen, ujólag is hálás köszönetünket fejezzük ki.

*

A f. év május 28-án tartott végrehajtó bizottsági gyűlés az Eötvös-alap gyűjtő bizottságának javaslattételét egyhangulag elfogadván, a következő *ösztöndíjakat* és *segélyeket* osztotta ki az 1881/2 iskolai évre:

a) A 200 frtos egyetemi ösztöndíjat *Kresák Pál* orvosnövendéknek;

b) A 100—100 frtos ösztöndíjakat *Greizinger István* II. éves, *Neumann Lipót* I. éves, *Rosenberg Sándor* II. éves, *Wittchen László* III. éves orvosnövendékeknek,— *Hulényi Győző* II. éves, *Tillmann István* I. éves joghallgatóknak, *Boros István, Könczey Imre, Veress Ferencz, Frühwirth Adolf, Bruckner Frigyes, Mussong István, Józsa László, Fábián Anna, Gombkötő László, Sallay Julia, Bahéry Józsa* és *Csia Irén* tanítóképezdei és középiskolai növendékeknek;

c) 100 frtnyi segélyt kap *Gludovácz Ferenczné.*

d) 50—50 frtnyi segélyben részesülnek: *Tompa Zsigmondné, Hirsch Józsefné, Homolay Istvánné, Hősz Mihályné, Gaal Elekné, Virányi Jánosné* tanítók özvegyei és *Csernyei Gyula.*

KÖNYVISMERTETÉS.

I.

«*Földrajz városi népiskolák számára.* Írta: *Varga Ottó.* — *Budapest, 1882. Kiadja az Eggenberger-féle könyvkereskedés.*» A szövegbe nyomott 32 ábrával. Ára 80 kr.

Az iskolát első izben fölkereső gyermeknek a térről való fogalma a semmivel határos. Játékai közben pedig már ő maga is tesz kisérletet arra, hogy némely működését helyhez kösse; már igen kis korában is épít magának várost és a többi, — szóval: önkéntelenül nem egy dolgot művel, mely eszét előkészíti a földrajzban nyujtott ismereteknek elfogadására s azoknak lassankint megértésére is; de arra, hogy játékainak szűk teréről a város, a megye, az ország, a földrész s végre a föld, sőt a föld világhelyzetének ismeretére jusson, igen-igen gondos előkészítést igényel. Ép azért, mert egy-két év alatt is oly fogalmakkal kell megbarátkoznia, melyekről előbb sejtelme sem volt, különösen ezen első két év földrajzi tananyagának helyes fölhasználására kell a fősúlyt fektetnünk. Játékainak kedves világából oly óvatosan szükség őt bevezetni abba az igazi világba, hogy ne fájjon elhagynia amazt emennek kietlensége vagy érthetetlensége miatt.

A gyermek, ki — mert előtte minden új — ezer kérdést tesz, hogy valamit megértsen, nagyon idegenszerűen érezné magát, ha saját naiv ismeretköréből egyszerre és kiméletlenül ragadnók őt ki s ha mindenekelőtt nem apró kedvteléseinek boldog színterét, hanem egy tőle távolabb eső vidéket igyekeznénk vele megismertetni, mint földrajzi fogalmat.

Magáról a földrajzról is csak most hall először. Nem abban áll a tanító főerénye, hogy mindjárt az első leczkén a földnek és

és az azt leíró tudománynak fogalmát adja egy ékes körmondatban, mert bizony az nagyon kárbaveszett buzgóság volna, a mennyiben a szegény fiú, ki valamivel kisebb korában még azon erősködött holdújságkor, hogy adják oda neki azt a magasan lógó fényes kiflit, furcsa szemeket vetne arra, a ki mindjárt beköszöntőre azt mondaná neki, hogy a föld, melyből ő sárgolyókat gyúr, maga is egy nagy-nagy sárgolyó s olyanforma az alakja, mint a napé, vagy a mindig más-más ábrázatú holdé. Tréfának kellene vennie az egészet s erősen meg volna győződve, hogy ha kételkedik, hát erre is azt mondja tanítója, a mivel a kis gyerekeket boszantani szokás: «Ha nem hiszed, ülj a hiszem farkára.»

A tanítónak soha sem szabad oly meghatározást adnia, a minek bebizonyítása végett igen messze kellene mennie; s kerülnie kell mindent a világon, a mi a tudományban nem meggyőződést keltene, hanem hitet követelne.

Az iskolában kell először tájékoztatni a fiút; ott kell először mindent szegről-végre megmagyarázni, sőt le is rajzolni neki, hogy a rajzot korán megszokja úgy tekinteni, mint az emlékezet és a tájékozás hathatós segítő eszközét. Ez a lényeges jegyek kiemelésének előnyös voltára vezeti őt, ha egyelőre öntudatlanul is; másrészt nincs mód, mely nagyobb bizalmat ébreszthetne benne az iránt, hogy van viszonosság. Neki is volt már kis kardja, kis lova, babája stb., a mi mind meg annyi másolata a való nagynak; sőt játékból iskolába adatása előtt ő maga is próbált már madarat, fát, embert stb. rajzolni, vagy más által rajzoltatni, a mi kisebb volt ugyan az ábrázoltnál s mégis természetesnek találta, hogy ez annak képe; miért akadna hát föl most azon, hogy a térviszonyoknak is legyen ilyes, vagy épen egyszerűsített rajza? Könnyen meg fogja érteni és szükséges is, hogy már az első órában megértse a rajz, alaprajz és térkép fogalmát, melyhez azonnal a nap szerint való tájékoztatásnak kell járulnia.

Tanítványaival szemben egy tanító se akarjon nagy tudósnak látszani; ez nagy hiúság volna; szükségtelen kitéréseket csak azért tenni, mert a gyermek valami oda nem tartozó kérdéssel faggatván őt, kerülni akarja annak látszatát, mintha azon kérdésre

felelni nem tudna, már csakugyan több volna a gyöngeségnél; a fiúnak egyetlen kérdését sem szabad ugyan válasz nélkül hagyni, de ezen válasz iránt a fiút néha türelemre kell inteni; illetőleg a tárgyalás természetes sorrendjében kell őt felvilágosítani. Tehát semmiféle akadémikus előadás! Ez a jelszó. Hagyjunk békét a sok előleges fogalomnak; mert *utólag* nem mindig jut a fiú olyan következtetésre, mint a milyet mi neki *jó előre* úgy szólván dogmaképen állítottunk fel.

A vándorbotot maga a gyermek vegye kezeibe, mi csak Mentorként kísérjük őt, felfogásához mért feleleteket adva kérdéseire.

Szerzőnk is így tesz.

Szóban, rajzban megmondván a fiúnak vagy leánynak, mi az a rajz, alaprajz, térkép s hogy hogyan tájékozódhatik, Budapestet, mint a fiúnak lakóhelyét kezdi ismertetni. E részben az iskolából az útczára épen most kivezett tanulóról úgy látszik, föltételezi már, hogy tudja az útcza, a terek stb. fogalmát, mert ezt mellőzve, egyenesen azon kezdi, hogy mit ábrázol az eléje tett térkép? Ábrázolja Budapest fővárost és vidékét. S megmagyarázza, hogy miért főváros az? Azért «mert itt van az ország kormánya és az országgyűlés». Ime, az első meghatározás, mely a fiút homályban hagyja. Három fogalomra vár magyarázatot: az országra, a kormányra és az országgyűlésre. A fölvilágosítással pedig nem szabad sietnünk, mert azzal a természetes sorrend elé vágnánk. A fiú az 5-ik lapon hallja ezt és csak a 91-en kap rá feleletet. Ily dolgokban alig lehetünk eléggé óvatosak.

Egyébiránt Varga könyve mindazon elveknek figyelembevételével készült, melyek az oktatás első fokán a földrajzra nézve a legjobbaknak bizonyultak. Fokról-fokra halad s a térképen látottak alapján minden egyes fölmerülő jelenséget olykép világit meg, hogy tovább menve, azt a tanítás czéljaira fölhasználhassa. Eleinte tövéről hegyére bemutat mindent, mint beszédes kalauz áll a fiú oldala mellett s miközben a várost és vidékét leirja, egyuttal az azt ábrázoló térképnek jelzéseit is megmagyarázza, hogy ugyanazon jelzések jelentését és értékét a fiú más esetekben is megértse és fölfogja.

Budapest környéke különösen szerencsés abban a tekintetben, hogy ott a gyermek a nem tengermelléki országoknak csaknem összes földrajzi jegyével találkozik. Ezt más vidékeken vagy a tanító ügyessége pótolja, vagy más, egyes vidékeknek külön érdekei szerint készült tankönyvek helyettesítik.

A fővárost ekként teljes 14 lapon ismertetvén, összefoglalja, illetőleg a fiú által foglaltatja össze a mondottakat. Oly feladat, melyet minden egyes esetben tenni kell, ha földrajzi tények csoportosan állnak előttünk, helyesebben mögöttünk.

Természetes, hogy Budapest vidékének leírása már kevésbbé részletes. Mindjárt kezdetben figyelmezteti a növendéket, hogy az erről adott térkép kisebb ugyan az elsőnél, de mégis valami nyolczszor akkora területet ábrázol; s ügyesen és igazán a gyermek értelméhez mérten magyarázza meg a kettő közt való különbséget. Az általában véve igen világos előadás mellett azonban ide is csúszott be egy kis hiba a tárgyalásban. Pl. a 15. lapon Budapest égaljáról — a szónak egyenes értelmezése nélkül — beszél, míg most éghajlatot említ és csak ezuttal mondja meg, hogy az alatt az időjárást kell érteni. A tanítónak látszik föntartani azt, hogy az égaljnak és éghajlatnak fogalmát ugyanazonos gyanánt tüntethesse föl.

A fővárosnak és vidékének tárgyalása előzetesen annyi földrajzi fogalom körvonalozására ad szerzőnek alkalmat, hogy most már — a második részben — egyenesen Magyarország leirásába foghat.

Hazánkat a főbb természeti, illetőleg a helyrajzi viszonyok alapján kezdi ismertetni és pedig akként, hogy először az illető vidék helyzetét, határait, felületét, folyóit, éghajlatát, termékenységét és terményeit vázolja és csak azután tér át a lakosságra, annak foglalkozására, végül pedig a városokra. Lapokat átbetüzhetünk a nélkül, hogy csak egy számra is bukkannánk. A szám nem állandó jelleg a földrajzban s így nem baj, ha az oktatás e fokán mellőzte a szerző. Mellesleg legyen mondva, nem találom helyesnek, hogy szerző egyes helyneveket — ha magyarosan is — megbérmál. Gyergyóságot, Csikságot tudtomra nem ismer a nép s

így nem is lett volna szabad szerzőnek e tekintetben a népre hivatkoznia.

Különös helyzetbe jut írónk, midőn Fiuménál egyszerre a tengerhez ér. Ennek fogalmát nem határozza meg; mert ha különben elég adalékot nyújt is annak természetére nézve, roppant terjedelmét nem is sejteti a növendékkel. Igaz, hogy ez nehéz feladat; de minthogy a 124. lapon az Európát környező tengereket és — a 135. lapon — a földgömb ismertetésében az öt nagy világtengert úgy is föl kell sorolnia s mivel utóbbi helyeken a tenger fogalmát körül nem írja, — azt már itt kellett volna tennie.

Magyarországgal különben a könyv első 107 lapján készül el szerző. Igen helyes, hogy Ausztriának már csak 16 lapot szán s még helyesebb, hogy Európa többi részének csupán 11 lapot juttat, hogy a Földről szükséges legelemibb tudnivalók fölemlítésére még 14 lapot tarthasson fel. — Az egésznek beosztása, ökonomiája, egészen helyes. Azon mérvben gazdálkodik a szóval, a mint a hazából való távozással fogy a fiúban felköltött közvetetlen érdek. — A mit az anyagnak fokozatos tömörítésével nagyban és egészben végzett a szerző, azt következetesen szem előtt tartotta a részletekben is. Láttuk, hány lapot szentelt a fővárosnak; vidékének, majd az ország egyes tájainak aránylag már kevesebbet, Ausztriának még kevesebbet, Európának annyit sem s végre a többinek együttvéve annyit, mint az előbbinek egymagának. S a füzet végén a fiúnak mégis teljes képe van a Földről s oly alapja, hogy azon a középiskola nyugodtan építhet tovább. Nem kell annyit vesződnie az előismeretekkel, mint idáig, mely körülmény kínná tette a középiskola I. osztályában a földrajz tanítását.

Vargának — nem véve egyes kisebb tévedéseit, melyek különben némileg a felfogás különböző voltából származhatnak — nagy érdeme a tiszta, világos, a gyermek értelmének színvonalát majdnem mindenütt elérő előadás, az ennek következtében játszva való tanítás, mely mégis alapos és koránsem felületes, — a térképolvasás követelése mellett az eddig oly bajosan nélkülözött tájékoztatás és egész földrajzi egységeknek s tényeknek szemlélhetőkké tétele, a szabatos meghatározások, melyeket a gyermekek

könnyedén, saját maguk is képesek megalkotni s általában véve az a biztonság, melylyel növendékét számadatoknak, névsoroknak s a kézikönyvek más ily szokásos átkainak elkerülése mellett is, épen és csupán csak a legszükségesebb ismeretekkel gazdagítja. Módszere tökéletesen az újabb felfogás kinyomata, sőt előbb az egyes vidékek és területek, majd az összes Föld tárgyalt adatainak összefoglalása tekintetében — a mit a gyakorlatban különben mindenesetre meguknak a gyermekeknek kell végezniök — némileg újabb kisérletet is látszik tenni. Egyik főelőnye, hogy a gyermek önmunkásságának tág tért biztosít, úgy azonban, hogy az ezen önmunkásságra — a közlött adatokban — biztos alapot nyerjen.

Igazságtalan volnék, ha szerzőnek valóban sikeres művéről szólva, a mellékelt térképekről (Homolka József művei) megfeledkezném. Homolka legöntudatosabb iskolai térképrajzolónk. Kétségtelen ugyan, hogy térképeink aránylag nagy részletei zavarják a gyermeket; de ez csak addig tarthat, míg az orografia főbb vonásaira nézve — mindenesetre a könyv és a tanító magyarázatát is igénybe véve — tisztába nem jött. Legnagyobb baj mindenesetre a túlkicsiny alapmérték, minek alkalmazását azonban a könyv alakja látszik indokolni. Azonban ha választanunk kell a Homolka-féle térképek, vagy viszont a fajta vázlatok közt, minők újabban túl a rendén divatba jöttek s melyeknek nem épen szerény dicsvágya az, hogy egy-egy izmos vonással egész hegylánczot, vagy talán akár tömeges hegységet is ábrázoljanak, — bizonyosan amazt fogjuk választani. Többé-kevésbbé torzítás ugyan minden térkép, de — ha az általános oktatásnál, a főirány megjelölésére, vagy összefoglalásképen, azonban *mindig csak a táblán* volna is értelme az utóbbinak, valóban nem tarthatjuk kivánatosnak, hogy a földrajz fogalmainak illusztrálásánál e durvább eljáráshoz folyamodjunk.

Hogy technikai kivitel tekintetében e rajzok is méltán sorakozhatnak Homolka egyéb műveihez, azok, kik e derék kartografunknak tevékenységét ismerik, látatlanban is igen valószínűnek fogják találni.

A derék füzet mindenesetre megérdemli, hogy tanítóink figyelmökben részesítsék.

Dr. Márki Sándor.

II.

ISKOLAI ÉRTESÍTŐK.

Nőnevelésünk állapotát évről-évre az iskolai értesítők ismertetik meg velünk. Nemcsak számadatokat nyujtanak, hanem feltárják előttünk az iskolai életet is; hasznuk is nagyobb mint a tisztán statisztikai célokból készült általános kimutatásoké. Minél pontosabbak, kimerítőbbek és rendszeresebbek emez értesítők adatai s minél részletesebben tüntetik fel az iskolai év történetét: természetesen annál hívebb lesz az a kép is, melyet segítségökkel nőnevelésünkről alkothatunk. Sajnálattal kell azonban megemlítenünk, hogy iskolai értesítőink jó része még mindig nem készül azzal a gondossággal és figyelemmel, a melyet az egyes iskoláknak és a nőnevelésnek jól felfogott érdeke egyaránt megkövetelne. Többnyire úgy vannak szerkesztve, mintha összeállításuk kelletlen, de el nem odázható teher lenne. Adataik többnyire hézagosak, történeti kimutatásaik töredékesek s berendezésükben oly kevés az egyöntetüség, hogy nehezen illeszkednek egymás mellé úgy mint egy nagy egésznek harmonikus alkotórészei. Ennek következtében az a kép is, melyet nőnevelésünk állapotáról szolgáltatnak, sok fogyatkozásban szenved. De nemcsak hiányokról szólhatunk; dicsérettel• s örömmel említjük meg, hogy értesítőink általános színvonala azért emelkedőben van s évről-évre növekszik amaz értesítők száma, a melyek hivatásuk magaslatán állanak. Mi feladatunkhoz képest híven fogjuk regisztrálni az egyes értesítők adatait; kiterjeszkedünk az iskolák történeti mozzanataira is, a hol erre kellő anyagot találunk; sőt az említésre méltó értekezésekből is lapunk terjedelméhez mért kivonatokat adunk. Hogy munkánk sikeres lehessen és nőnevelésünk mult évi állapotának az iskolai értesítők alapján egybeállított ismertetését minél teljesebbé tehessük: teljes bizalommal és tisztelettel kérjük mindenrendű nőnevelési intézeteink igazgatóit s előljáróit, sziveskedjenek évi értesí-

tőiket — ha még meg nem küldték — folyóiratunk számára megküldeni.

I. Felsőbb leányiskolák.

1. *Értesitő a budapesti m. kir. áll. felsőbb leányiskola 1881—82. tanévéről. Közli: Berecz Antal, igazgató.* Az intézet tanári kara 24 tagból állott; ezek közül kilencz tanítónő: Beöthy Miklósné Stetina Róza, Bogya Irma. Bocsányiné Edwards Ellen, Odor Emilia, Saláry Irma, Achátz Mária, Castiglione Hermina, Goldzieher Ilona, Bockelberg Ernőné. — Tanítottak összesen 10 osztályban, mivel az alsó négy osztály párhuzamos volt. Az első osztályban volt 61, a másodikban 76, a harmadikban 82, a negyedikben 74, az ötödikben 39, a hatodikban 21. — *A növendékek összes létszáma 353: a megelőző évhez képest 25-el csökkent*, a mit az értesítő szerint az a körülmény okozott, hogy a tandíj 50 frtról 80 frtra, tehát 60%-al emeltetett. — Vallásukra nézve: róm. kath. 76, gör. kath. 1, görög kel. 1, ágostai 30, helvét v. 10, unitárius 2, héber 233. A mult tanévben is idejárt 265; kívülről jött 88, az osztályt ismételte 4, javító vizsgát tett 8, az isk. év berekesztése előtt kilépett 21. — A könyvtár szaporodott 135 darabbal. Egyéb gyűjteményekről nincs kimutatás. — Az intézet belső életében a legfontosabb mozzanat, hogy a tornatanítást újból szervezték s az új szervezés alapján eléggé nem dicsérhető gondossággal ápolják. Mivel óhajtandónak tartjuk, hogy a budapesti áll. felsőbb leányiskola példája e tekintetben minél tágabb körökben találjon követőkre, nem cselekszünk tán felesleges dolgot, ha az értesítőnek, az intézetben foganatosított tornatanításról szóló czikkét olvasóink tájékoztatására folyóiratunkba is fölveszszük.

2. *A trencséni m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesitője az 1881—82. tanévről. Közli: Manyák Alajos, igazgató.* — Az intézet két részből áll; ú. m. a felsőbb leányiskola négy osztályából, és a vele kapcsolatos elemi leányiskola hat osztályából. — A tanítótestület állt a kettős intézetben 15 tagból; közöttük 5 tanítónő: Guta Oláh Mária, Hell Franciska, Platthy Kamilla a felsőbb;Ényi Mauks Gábriella és Czink Antonia az elemi leányiskolában. — A felsőbb leányiskola négy osztályába járt 37 (17 az első osztályba, 7 a negyedikbe); az elemi iskola hat osztályába 41 növendék (legtöbb a negyedik osztályba: 11, legkevesebb a hatodikba: 2.) — *Összes létszám: 78!* — Ezek közül: a múlt tanévről maradt: 49, kívülről jött 29, évközben elmaradt 5. *Vallásra nézve* volt: róm. kath. 37, gör. e. 1, ágostai 7, Mózes v. 33. — *Nyelvre nézve:* magyar 3, német 6, magyar-német 35, magyar-tót 17, magyar-német-tót 17. *Előmenetelre* nézve: haladó 73, ismétlő 5. Tandíjat fizetett 51, félig ment 6, tandíjmentes 21. — Az intézet taneszközeinek jelentékeny gyarapodásáról részletes kimutatás van közölve, melyből elég legyen csak annyit említenünk, hogy a term. tud. gyűjtemények csaknem 600 frt értékű szerzeménynyel, a könyvtár — a folyóiratokat nem számítva — 53 művel (89 kötetben) gyarapodott. — Az intézet történetéből kiemeli az értesítő, hogy az részt vett az 1881. évi budapesti nőiparkiállításon, ezen tárgyainak «haladást jelző rendszeres és csinos kiviteléért» ezüst éremmel jutalmaztatott. Továbbá a tantestület egyes tagjai az intézet számos nö-

vendékének közreműködésével februárban hangversenyt rendezett, mely az intézeti ifjusági könyvtár javára 52 frtot jövedelmezett.

Az értesítő *Guta József* tanártól «*A természettudományok tanításáról a felsőbb leányiskolákban*» című értekezést is közöl, melyben főképen a tantárgy gyakorlati fontosságát hangsúlyozza. «Azon alaptétel — úgymond a szerző — hogy az iskolának nem kell a növendéket valamely speciális irányban előkészíteni, sokakat félrevezet, a kik egyoldalúan fogják fel leányaink nevelését s az eszményi képzést a reális, gyakorlati képzésnek kárára kelleténél jobban ápolják. Azokkal sem vagyunk egy véleményen, a kik a lányokat csak háziasszonyoknak akarják nevelni. A nők kötelességei napjainkban sokkal tágasabb látáskört igényelnek és sok nő életfeladata egészen más, mint a házi tevékenység: azért az oktatásnak, az iskolai nevelésnek a gyakorlati élet által kell irányoztatnia, a mely reális alapot követel mai nőnevelésünk számára. A természettudományok oktatása ép ezért bizonyos tekintetben sokkal nagyobb a jelentőségük, mint a hasonlórangú fiúiskolákban. A leánynak az iskolán kívül nincs annyira módjában a tanulmányozás mint a fiúnak s mégis később az életben ép oly gyakorlatilag kell gazdálkodnia mint a férfiúnak. Nemcsak a ház, konyha, pincze, kert, hanem a mező, rét, árubolt stb. is nem ritkán a női tevékenység körébe esnek. Öntudatos gazdálkodás pedig természettudományi ismeretek nélkül nem képzelhető. A ház számára szükséges különböző tárgyak és eszközök, élelmi szerek és azok értékei már vegytani, természettani, állat-, növény- és ásványtani ismereteket kivánnak. A jó házi asszonynak nemcsak azt kell tudnia, hogy mik szükségesek a házban és konyhában, hanem ismernie kell a táplálkozás főbb törvényeit, a tűz legelőnyösebb használatát, az élelmi szerek előállításának, elkészítésének és eltartásának módjait. És nemcsak azt kell tudnia, hogy miképen történik mindez, hanem értenie kell azt is, hogy miért történik mindez úgy, a hogyan történik. Hogy azonban ily háziasszonyokat neveljünk, ahhoz a természettudományoknak szükségkép hozzá kell járulniok. A háziasszony hivatásához tartozik továbbá az emberi test ápolásának ismerete és értéke, nemkülönben a különféle gyógyszerek és azok hatásainak ismerete is. A művelt és gondos háziasszony sok bajt megelőzhet és elhárithat, melyet az orvos meg sem gyógyithatna. Tudnia kellene néhány kisebb vegytani vizsgálódást is végrehajtania; így pl. vajjon a zöld selyem vagy szőnyegek mirenynyel vannak e befestve, vagy a bor nincs-e más ártalmas folyadékkal keverve. Mai nap, midőn oly sok élelmi szer meg van hamisítva, nem árt, ha nőink a tej- vagy más sürmérő használatát ismerik és ha a górcsővel is el tudnak bánni, hogy pl. a keményítő, vagy más eféle tárgy jóságát megvizsgálhassa, vagy hogy a valódi selymet, vásznat, pamutot a hamisítottól megkülönböztethesse stb. S nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt sem, hogy lányaink a természettudományok gyakorlati oldala és értéke iránt már a szülői házból is többnyire helyes érzékkel és ügyességgel lépnek az iskolába s így a természettudományi oktatás igen hálás közönséget talál bennük. Nincs jobb társ náluk a természettudományi oktatásnál; úgy hogy igen rövid idő alatt megtanulnak a tűzzel, borszeszlámpával, hőmérővel, a készülékek összetételével, a mikroszkopiai vizsgálódásokkal bánni annyira, hogy az embernek öröme telik benne. Ha majd egyszer a term. tud. oktatás határozott és erős állást fog elfoglalni

a felsőbb leányiskolákban, s ha számára elégséges óraszám fog kijelöltetni: akkor a legjobb előkészítője leend ez a gyakorlati életnek s igen sokban fog ahhoz járulni, hogy a nők nemcsak a háztartás körében, hanem a nemzetgazdaság terén is javítani segítsék a mostani állapotokat. Soha se tévesszük szem elől, hogy munkálkodásunk necsak az iskolának, hanem a háznak is, necsak a háznak, hanem az életnek is, s necsak az életnek, hanem a hazának is teremjen gyümölcsöket.»

3. *A soproni m. kir. áll. felsőbb leányiskola első értesítője az 1881—82. tanévről. Szerkesztette: Jausz György, igazgató.* — Az 1881. év április havában vették kezdetüket a tárgyalások a nm. vallás és közokt. m. kir. miniszterium s a soproni városi hatóság között a község által fentartott felső leányiskola kibővítése és átvétele czéljából. E tárgyalások juliusban már a legjobb eredménynyel értek véget s az addigi városi iskola tényleg átadatott az államnak. M. miniszt. rendelet alapján az eddig fennállott három osztály akép bővíttetett ki egy negyedikkel, hogy a meglevő három osztályhoz alulról egy új osztály járult: a lefolyt tanév első osztálya. Az intézet tovább fejlesztése és betetőzése a következő évek feladata. A négy osztályú intézet tanári kara 12 tagból áll, közöttük három tanítónő: Prohászka Ottilia, Tschürtz Oktávia és Wagner Józsa. — *A növendékek összes létszáma a négy osztályban: 75.* (Legtöbb a III. osztályban: 27; — legkevesebb a negyedikben: 13). A múlt tanévben is az intézetben járt 40, kivülről jött 34, az osztályt ismételte 1. — *Vallásra nézve:* róm. kath. 25, ágostai 26, helvét 1, Mózes vallású 23. *Nyelvre nézve:* magyar 15, német 60. *Tandíjra nézve:* fizetett: 67, tandíjmentes 8. *Az egész éri tandíj 20 frt.* — A tanszerek szaporodását feltüntető rovatban csak a könyvtárról van részletes kimutatás, a melyből azt az örvendetes tudomást merítettük, hogy úgy az intézeti mint az ifjúsági könyvtár felett gondos kezek őrködnek. — Az értesítő értekezést is közöl e czím alatt: «*A különféle egyéniségek tekintetbe vétele a nőnevelésben*». (Fuchs Károly tanártól) kevesebbet ad, mint a mennyit a czímben igér. Abból a sarkalatos tételből indulván ki, hogy sikeres tanítás csak úgy lehetséges, ha a tanító a növendékek egyéniségét leggondosabban tanulmányozza: ajánlja, hogy minden növendékről olyszerű megfigyelési napló vezettessék, a melyből jellemének képét megalkotni lehessen. Közöl mintákat is e megfigyelések rendszeres, rovatos összefoglalására Bruhns és Wiedemann után, a mely minták Herbart értesítőinek szellemében és formájában szerkesztettek.

4. *A lőcsei m. kir. áll. felsőbb leányiskola értesítője az 1881—82. tanításévről. Dr. Szántó Károly igazgatótól (II. évf.).* — Lőcse szab. kir. városában egy ily intézet felállítását Engelmayer József orsz. gy. képviselő inditványozta s ő tette az első lépéseket ez ügyben a magyar kormánynál, mely készséggel kezdte meg a tárgyalásokat a várossal mult év május havában. A tárgyalások már juliusban azzal az örvendetes eredménynyel értek véget, hogy a magyar kormány elfogadta Lőcse sz. kir. város propozicióit s elhatározta, hogy az intézet az új tanításév elején két osztálylyal megnyittassék. A város adja a megfelelő helyiséget s gondoskodik annak ellátásáról és rendbentartásáról; a kormány nevezi ki a tanerőket s magára vállalja az intézet belső felszerelését. — Az egyelőre két osztálylyal megnyilt intézet tanári kara 8 tagból áll; közöttük három tanítónő: Thoma Teréz, Vilkovszky Lujza és Klimko-Kormund

Vilma. — *A növendékek összes létszáma: 39.* Az első osztályban 25, a mádikban 14. *Vallás szerint:* róm. kath. 21, prot. 7, Mózes v. 11. *Nyelvre nézve:* magyar 2, magyar-német 10, magyar-német-tót 27. *Előmenetelre nézve:* haladó 29, ismétlésre maradt 4 (évközben kimaradt 6). — *Tandíj 15 frt.* — Az értesítőben dr. Szántó Károly közöl értekezést «A felsőbb leányiskola ismertetése» czím alatt, melyben talpraesetten védekezik a nők magasabb képzése ellenében hangoztatott kifogások és vádak ellen s helyesen fejtegeti a felsőbb leányiskolák feladatát általában s azoknak különös fontosságát nemzeti művelődésünk előmozdításában. «Ez intézet egészséges légkörében az ifjú szivek kellő gondozásban részesülnek. Czélunk az életre való készítés. Ha iskolánkból a tanuló kilép, a világot női kötelezettségeivel össze nem egyeztethetőnek nem találja, mert szíve van; nem tekinti az eddig elhallgattatott örömek bő osztójának; maga is természetes levén, a világot is annak találja; okosságra és ügyességre lévén szoktatva, a világban is az lesz. A nőt tisztán éreznie és helyesen gondolkodni tanítjuk. Rövid idő alatt ezeket elsajátítani nem lehet. Egy-két év alatt annyit sem tanul a gyermek, hogy valamely tudományt megkedveljen, annál kevésbbé, hogy annak szellemébe hatoljon. Az ilyen kevés és felületes ismeret nem szolgálhat neki a gondolkodásra anyagul és lelki táplálékul. S mi ennek a következése? — az, hogy a felszínesen képzett lány többet foglalkozik külsejével mint belső világával s bábjává lesz a hiúságnak. Azt mondják, hogy általános műveltségnek elég ennyi is; ámde az általános műveltségnek csak úgy lehet becse, ha a hivatásbelit előmozdítja s ennek úgyszólván alapját teszi. A nők szélesebb körben és alaposabban való nevelése nem vetkezteti ki őket, a mint sokan állítják, tulajdonképeni hivatásukból; a családi élet szent kapcsa ez által nem lazul s nem szünik meg a tiszta erkölcs alapja lenni. A nő első hivatása. hogy annak idején legyen jó, gondos, értelmes anya; csakhogy ha majdan családot alkot, nem lesz mindig csecsemők anyja, hanem az ezekből felnőtteké. Ha pedig gyermekeire érettebb korukban is hatni akar, fentebbi tulajdonainak észszel és szellemi képzettséggel kell párosulnia. És a képzett nő a ház körüli teendőket is jobban vezetheti, körültekintőbb, takarékosabb. Az igazán művelt nő jobban bele találja magát bármiféle helyzetbe s kevesebbet követelő, mint az, a ki szellemi nagykorúságra úgyszólván soha sem jut. A nemes nőiesség kifejtését s a szív és ész műveltségének harmonikus összeforrását tartjuk mi a legfőbbnek s e czélunkat akkor érjük el, ha lelkük mélyében vallásos, gondolkodni és itélni biró, munkaszerető és hazafias szellemű nőket bocsájtunk ki intézetünkből az életbe.»

II. Polgári leányiskolák.

1. *A budapest főváros V. ker. nyilv. községi poly. leányiskola hatodik értesitője az 1881—82. tanév végével. Szerkeszté Gyulay Béla, igazgató.* — Az iskolai év, helyiségváltoztatás miatt, rövidebb volt a rendesnél; de azért e rövidebb év az értesítő tanusága szerint eredményeiben nem állt hátrább előzőinél. Az év történetéből kiemeljük a következőket: az iskola részt vett az orsz. nőiparkiállításban s azon kettős jutalmat nyert: egy ezüst érmet «bemutatott tárgyainak haladást tanusító előállításáért» és egy bronz érmet «a bemutatott tárgyak dicséretes szorgalmat tanusító

csinos kiviteléért». — Az ifjuság továbbá a tanári kar vezetése és közreműködése mellett ez évben is tartott április 29-én sikerült hangversenyt, mely 90 frtot jövedelmezett a szegény tanulók javára s az ösztöndíjalap növelésére. — A négy osztályú polgári iskolának a párhuzamos osztályokkal *nyolcz osztálya* volt. (I. *a) b) c)* — II. *a) b)* — III. *a) b)* — IV.) Az intézetnek a hitoktatókkal együtt 22 tanítója volt; közöttük két tanítónő: Engelbach Alajosné és Tomasch Anna. — *A tanulók összes létszáma a 10 osztályban 458.* (Legtöbb az I. *b)* osztályban: 68; legkevesebb a III. *b)* osztályban: 49). Az alsóbb osztályból fellépett: 232, más iskolából jött 211, ismétlők 15, évközben kimaradt 36. *Születéshely szerint:* budapesti 317, vidéki 121, külföldi 20. *Vallás szerint:* róm. kath. 93, gör. kel. 2, ágostai 16, helvét 6, izraelita 341. — *Illetékesség szerint:* helybeli 437, vidéki 21. *Nyelvismeret szerint:* magyar 49, magyar-német 369, német 27. — Tanszerek és taneszközök: 692 db, 3644 frt értékben (idei gyarapodás: 53 db, 467 frt értékben). A tanári könyvtárban 329 kötet (idei szerzés 31 kötet); az ifjúsági könyvtárban 645 kötet (idei szerzés 153 kötet). Beiratási díj 1 frt; tandíj 6 frt.

2. *A Szombathely városi áll. segélyzett polgári leányiskola hatodik értesitője az 1881—82. tanévről. Szerkesztette Pálffy Boldizsár, igazgató.* — Az intézet lefolyt évi történetéből kiemeljük a következőket: a tornászat a nm. vall. és közokt. miniszterium 1881. évi októberben kelt leiratával mint rendes tantárgy taníttatik. Sőt a növendékek részt is vettek a helybeli tornacsarnokban tartott dísztornázáson. Részt vett az iskola az orsz. nőiparkiállításban is, melyen bronzéremmel tüntettetett ki. — Az iskola négy osztályában működött 9 tanító; közöttük 4 tanítónő: Ballagi Mária, Hoffmann Amelie, Kazal Aranka, Küttel Kornélia. — *A tanulók összes létszáma 95.* Legtöbb az első osztályban: 43, legkevesebb a negyedikben: 13. — *Vallás szerint:* róm. kath. 37, ágostai 4, izraelita 54. *Nyelv szerint:* magyar 79, magyar-német 16. A tanszerek értéke 1433 frt; idei szerzemény: term. rajzi szerek 12 darab 50 frt értékben; zongora 315 frt értékben; könyvtár gyarapodott vétel utján 45 frt, adomány utján 17 frtot érő könyvvel. A tantestületi könyvtár áll összesen 178 kötetből; az ifjúsági könyvtár 230 műből 304 kötetben. Tandíj 6 frt, beiratási díj 50 kr; ifj. könyvtár díja 1 frt.

3. *A miskolczi áll. segélyzett polgári fiú- és leányiskola értesitője az 1881—82. isk. évről. Szerkesztette Gálffy Ignácz, igazgató.* — A miskolczi polg. iskola a jelen iskolai évvel fennállásának hetedik évét töltötte be. Az év nevezetesebb eseményei: Brosz Károly, az intézetnek három éven át igazgatója lemondott; helyette Gálffy I. neveztetett ki. — A miskolczi községi iskolaszék szintén lemondott a polg. iskola vezetéséről s a kir. tanfelügyelő ideiglenesen gondnokot nevezett ki az iskola anyagi ügyeinek kezelésére. — Részt vett az intézet a budapesti orsz. nőiparkiállításon, melynek juryje bronz éremmel tüntette ki a növendékek bemutatott munkáit. — Az értesítő dicsérettel emeli ki az iskola tágas udvarán, a szabad időben rendszeresen üzött társasjátékok jótékony hatását a növendékekre. — Közös kirándulásokat is gyakran rendeztek a város környékére. — A polg. fiú- és leányiskola közös *tanitótestülete* 17 tagból állott; közöttük 3 tanítónő: Czeglédy Elekné, Némethy Piroska és özv. Zsembery K.-né. — *A négyosztályú leányiskola növendékeinek összes létszáma: 126* (az ötosztályú fiúiskolában 54!). Legtöbben voltak az első

osztályban: 54-en, legkevesebben a negyedikben: 9-en. *Vallásra nézve:* róm. kath. 12, ágostai 12, helvét 16, izraelita 86. *Nyelvre nézve:* magyar 122, német 4. *Lakóhely szerint:* helybeli 99, vidéki 27. *Az összes létszám a tavalyihoz képest 6-al fogyott.* Az iskolai takarékpénztárba 77 leány betett 387 frtot (a fiúk közül 14-en 17 forintot!). — A tanári könyvtár gyarapodott 123 frt értékű könyvvel; az ifjúsági könyvtár (á.l 336 kötetből) 30 kötettel ajándék utján. A term. rajzi gyűjtemény gyarapodott 38 frt értékű tárgyakkal. — Tandíj az egész évre 6 frt; beiratási díj 50 kr, könyvtári díj 20 kr.

4. *A pápai áll. segélyzett községi polgári leányiskola értesítője az 1881—82. tanévről. Szerkesztette Sághy Béla, igazgató.* — A pápai polg. leányiskola a lefolyt évben pályafutásának hetedik évét fejezte be. — Az intézetben nagyobb mértékű változások voltak a tanítótestületben; Bánfy János igazgató állásától fölmentetett s fizetése meghagyása mellett rendelkezési állapotba helyeztetett. Helyébe a m. miniszterium Sághy Béla, pozsonyi tanítónőképző intézeti tanárt nevezte ki. — A tanítást 12 rendes és rendkívüli tanító és lelkész végezte; tanított négy tanítónő: György Etelka, Harrach Etelka, Aingler Erzsébet és Csoknyay Eliz. — *A négy osztály növendékeinek összes létszáma 90.* Legtöbben voltak a második osztályban: 32-en, legkevesebben a negyedikben: 11-en. — Alsóbb osztályból lépett fel 55, más intézetből jött 28, ismételt 7, évközben elmaradt 8. — *Vallás szerint:* róm. kath. 14, helvét 4, ágostai 2, Mózes vallású 70. *Születéshely szerint:* helybeli 67, vidéki 23. *Anyanyelv szerint:* magyar 88, német 2. *Kor szerint:* 9—12 éves 57; 13—15 éves 33. — A tanári könyvtár gyarapodott részint vétel részint ajándékozás útján 38 kötettel (jelenleg 194 kötetből áll); az ifjúsági könyvtár szaporodott 64 kötettel (jelenleg 285 kötetből áll). A tanszerekről csak annyi van megemlítve, hogy gyarapodásuk tetemes, kimutatás nincs közölve. — *Tandíj* 6 frt, beiratási díj 2 frt, ifj. könyvtár gyarapítására 50 kr, téntapénz (?) 50 kr.

A TESTGYAKORLAT TANÍTÁSA

A BUDAPESTI M. KIR. ÁLL. FELSŐBB LEÁNYISKOLÁBAN.*

Az oktatás anyaga és módszere tekintetében általában a német tornaiskolához csatlakozunk, de ellentétes állást foglalunk el azon nézettel szemben, mely Németországban, sajnos, oly gyakran nyer alkalmazást, hogy t. i. a Spiess-féle tornaoktatási módszer lényege abban állana, hogy a rend- és szabadgyakorlatokat a legnagyobb mértékben vegyük foganatba — egész a «füzér»-ig (Reigen) — míg ellenben, a szergyakorlatoktól mentől szigorúbban tartózkodjunk.

Igaz ugyan, hogy a szabad- és rendgyakorlatok a leánytornázás legfőbb alkotórészei, de mi az utóbbiakat mégis inkább csak úgy tekintjük, mint más czélokra vezető eszközöket. A rendgyakorlatok nem testképzők. A leányokra nézve is czélszerű ugyan, ha a rendgyakorlatokat egyöntetűen, a rendre, pontosságra és határozott ütemre való figyelemmel végezni tudják, de azért mégsem szabad ezeket első sorba helyezni. Rendgyakorlatokkal nem lehet tanítványaink arczára rózsákat varázsolni.

Ezekkel szemben sokkal magasabb értékük van a szabadgyakorlatoknak, melyek a tornatanításnak — hogy úgy mondjuk — mintegy a lelkét képezik.

* Folyóiratunk múlt évi, deczemberi füzetében Matolay Elek ur ismertette általánosságban a budapesti m. kir. áll. felsőbb leányiskola tornatanítását. — A nevezett intézet ez évi értesítője abba a kedvező helyzetbe juttatott bennünket, hogy ama ismertetés kiegészítéséül most a testgyakorlat anyagának és menetének részletezését osztályról-osztályra közölhetjük. Ajánljuk leányiskoláink figyelmébe. *Szerk.*

A leányok szabadgyakorlatainál a test természetes, szép tartása a fő szempont; azért ezeket, úgy kell vezetnünk, hogy minden gyakorlat könnyűséggel, ügyesen, biztosan és mégis erőkifejtéssel teljesíttessék. Könnyebb súlyokkal (fabotokkal, rudakkal) végzett szabadgyakorlatok hamarább czélhoz juttatnak bennünket, miért is ezek minden osztályban szorgosan gyakorlandók.

Ha az állást a tornagyakorlat első mozzanatának nevezhetjük, akkor a járás lesz a második és bizonyára nem kisebb figyelemre méltó gyakorlat.

«A járás művészete — mondja dr. Timm — velünk születettnek látszik ugyan, de pontosabb megfigyelés után mégis csak keveseknél látjuk azt szépen kifejlődve. Czammogni, botorkálni, baktatni mindenki tud; de hánynál találjuk meg a járás igazi összhangzatosságát?»

A valóban szép járásban van valami nemes, méltóságos, míg ellenben a nem eléggé csínos járás még a test legszebb alakulásait is elferdíti. Ezért kell, hogy a járás — a közönséges ép úgy, mint a műjárás minden faja — minden tornaórán nagy szerepet játszszék.

Az oktatás élénkítésére, de kivált a járásközben megtartandó ütemek elsajátítása czéljából, kellő mérséklettel éneklést, sőt a III. és IV. osztályban ezen kívül még kézi kelepelőket (castagnette-eket) is használunk; ezekkel ugyanis igen czélszerű kéz- és karmozgásokat lehet végezni és egyszersmind a különféle lépésfajoknál (műjárásoknál) a szükséges ütemet is sokkal könnyebb megtartani. Pedig az ütem adja meg a közös gyakorlatoknak a kívánatos egységet és az életet.

A testi nevelés főelve, hogy — különösen fiatal leánykáknál — ne akarjuk a fejlődést siettetni és épen ne kívánjuk tőlük az olyan gyakorlatok végzését, melyek erejüket meghaladják. A tornázás erőltetett gyakorlása a test növését, és az erő gyarapodását csak akadályozhatná, mivel az erő felemésztése ez esetben sokkal nagyobb lenne, semhogy azt a nyugalom, alvás és táplálkozás hasonló mértékben pótolhatná. Ezen okból az I. osztályban főképen a rendgyakorlatokkal összekötött szabadgyakorlatok képezzék

a tornatanítás tárgyát. — De a szabadgyakorlatok mellől a szergyakorlatoknak sem szabad hiányozniok.

A tornaoktatásnak okvetetlenül szüksége van azon eszközökre, melyekkel a lélek leggyönyörűbb tulajdonságait: a vidámságot, bátorságot és lélekjelenlétet veszélytelen módon nevelheti. Ilyen eszközök a tornaszerek.

A szereken való tornázásnak nem egyedül az erő fejlesztés és egészség a czélja; az e nemű gyakorlatok nagy része épen a bátorság érzetét ápolja. (Izom- és ideg-gimnasztika.) A valódi bátorság pedig, mint a testi és erkölcsi teljes fejlettség gyümölcse, egyike a nő legdrágább kincseinek. De ezen kívül a sikerült szergyakorlatok fölött érzett öröm még a vidámságot, a jó kedélyt is fokozza.

A szergyakorlatokhoz tananyagul — a szépészeti elvek tekintetbe vétele mellett — a legtetszetősebb s a női természetnek leginkább megfelelő alapgyakorlatokat választjuk, kiválóan figyelvén arra, hogy az ellentétes izmok minden órában megfelelő arányban legyenek igénybe véve. Az olyan gyakorlatokat, melyek a tüdőt erősebben foglalkoztatják (például a gyűrűhinta-gyakorlatokat, az ugrást, stb.) a tornaóra közepére teszszük, végezetül pedig könnyebb, pihentető gyakorlatokat veszünk elő. A téli hónapokban (novembertől februárig) behatóbb, élénkebb tornázást folytatunk: hogy ez által ellensúlyozzuk azon tétlenséget, mely a hideg nedvesség következtében az ereket megzsibbasztja. Márczius, április és május hónapokban, különösen ha melegebbek a napok, mérsékeltebb mozgásokat végeztetünk.

A játékokat, kiválóan a labdajátékokat, nehezebb alakzatokkal a felsőbb osztályokban is alkalmazhatóknak tartjuk.

Különös figyelmet fordítunk a tornaöltözékre.

Magas, befelé hajló sarkú czipőket a tornázásnál nem engedünk használni. Még kevésbbé szabad szoros fűzőket (Mieder) viselni, mert ezek a mellkasnak elferdülését eszközlik és fokozzák. Ezek ugyanis a rövid-bordákat összeszorítják, s így a mellkas alsó nyílását megszükítvén, a tüdőnek, s a többi nemes szerveknek működését zavarják. A tornázásnál teljes erővel történő be- és

kilélekzésre van szükség, s ezt megakadályozni semmiféle módon sem szabad.

Tanítványaink könnyű és teljesen zárt lábravalón (nadrágon) kívül még egy kényelmes felsőruhát (zubbonyt, kabátot) és egy derékövet viselnek. Tulajdonképen a nőnemű ifjúság rendes öltözékének oly kényelmesnek kellene lennie, hogy benne tornázni is lehessen.

Az intézet tornatermének négyzetkiterjedése (75 négyszögméter) 25 növendéknek, köbkiterjedése (335 köbméter) pedig 33 növendéknek elegendő. Egy-egy növendékre 10 köbméter tér esik, mi is óránként 40 gramm élenyfogyasztást enged.

A terem levegőjének tisztántartására a Winkler E.-féle «Sprengapparat für Turnhallen» gép szereztetett meg.

Mint minden oktatásnál, úgy a tornáztatásnál is a fő alapelv a fokozatos haladás. A különféle korosztályok részére különféle, megfelelő gyakorlatcsoportok vannak kijelölve. És ámbár nem nagy jelentőségű, hogy valamelyik gyakorlatcsoport az illető korosztályban előbb vagy utóbb vétetik-e elő, mégis szükséges, hogy az oktatásnál a tanító szemei előtt egy helyes végczél lebegjen.

Az előirt tananyagnak óráról-órára való reglementszerű letornázása nem lehetséges, mert előre nem tudhatni, hogy az óra folyamában mily változások történhetnek. A tanító és tanítványok közötti érintkezés is sokkal élénkebb, semhogy minden órában tornakártyák szerinti gépies tornázás volna végezhető.

Tekintettel arra, hogy intézetünk növendékei még eddig rendszeres tornaoktatásban nem részesültek, a négy osztály tananyagának a mostani iskolai évre való beosztása olyan volt, hogy a II. osztály növendékei az I. osztály gyakorlatait is megtanulták és még valamit ezen fölül; a III. osztály növendékei az I. és II. osztályok tananyagát, a IV. osztály növendékei pedig az I., II. és III. osztályok tananyagát sajátították el. Az utóbbiak azonban az előző osztályok tananyagát csak rövidítve végezték; e mellett tekintettel arra, hogy nemsokára az életbe lépnek, inkább az itt is előfordulható gyakorlatokkal ismerkedtek meg.

Az osztályok, gyakorlatnemek és csoportok szerint részletezett tantervünk a következő volt.

I. OSZTÁLY.

(Rend- és szabadgyakorlatok 30 perczig; szertornázás egy szeren: tornajáték.)

A) Rendgyakorlatok.

Sorképzés: oldal- és arczsorba.

Sornyitás.

Fordulatok helyben.

Mellé-, elő- és mögé-sorakoztatás.

Körülkörzés.

Körülvonulás.

Körvonulás.

Szögvonulás.

Ellenvonulás.

Czik-czak.

B) Szabadgyakorlatok.

Állások: lépő- és keresztlépőállás, lebegőállás.

Tagszabadgyakorlatok: karlendítés, rántás, forgatás, ütés, kulcsolás; lábvetés, térd- és sarkemelés, lábfejhajlítás és körzés, ívfeszítés; törzshajlítás és forgatások.

(A tagszabadgyakorlatok számlálás szerint, azután lassu ütemben.)

Szökdelési gyakorlatok: féllábon helyben és előre.

Járási gyakorlatok: természetes járás, 80—100 lépés egy percz alatt, mint halk és dobbantó járás (énekkel).

Összetett kettős szabadgyakorlatok: törzs- és kar-, kar- és lábgyakorlatok 4, 8 ütemben.

C) Szergyakorlatok.

Ugrás helyből: ugrószekrények.

Vízszintes lábtó: gyakorlatok függésben, láb- és törzsmozgásokkal.

Gyürühinta: gyakorlatok függőállásban és feszfüggésben.

Lebegő gerenda : lebegő járások, melltő támfekvés.

Lengő kötél : átszaladás egyenként, páronként, hármanként, négyenként.

D) Játékok.

Szembekötősdi.

Labdajáték körben.

Tányérpörgetés.

II. OSZTÁLY.

Lásd az I. osztály anyagát és ezen kívül :

A) Rendgyakorlatok.

Kanyarodás.

Ellenvonulás jobbra-balra.

B) Szabadgyakorlatok.

Tagszabadgyakorlatok : botokkal és rudakkal folytatva.

Összetett hármas szabadgyakorlatok.

Járás castagnette-el.

Hármas lépés járás és szökdelés.

C) Szergyakorlatok.

Vízszintes lábtó : függeszkedés.

Rézsutos lábtó : függőállás, függeszkedés lefelé.

Gyűrűhinta : egyszerű hintázás.

Lengő kötél : szökdelés helyben.

Lebegő gerenda : lebegő-járás, összekötve kar- és lábgyakorlatokkal ; mellső- és oldalsó támfekvés.

Ugrás : irammal.

III. OSZTÁLY.

Lásd az I. és. II. osztályok anyagát; ezen kívül :

A) Rendgyakorlatok.

Castagnette-ekkel és énekkel.

B) Szabadgyakorlatok.

Szökdelés különféle állásban állásscserék kargyakorlatokkal.
Ellentállási gyakorlatok botokkal.

C) Szergyakorlatok.

Vízszintes lábtó: lóbálási gyakorlatok.
Rézsutos lábtó: függeszkedés fölfelé.
Gyűrűhinta: hintázás lábgyakorlatokkal és törzsforgatással.
Lebegő gerenda: hátsó támfekvés; kitérni egymásnak.

D) Játékok.

Labda-játék kettős névvel; labda-kosár.

IV. OSZTÁLY.

(A rend- és szabadgyakorlatok 20 perczig tartattak; szertornázás két szeren, vagy egy szeren és játék.)

A megelőző osztályok anyagán kívül még a gyakorlati életre vonatkozó gyakorlatok, mint a lábtón, a lengő kötéllel, ugrószekrényekkel, a különféle ugrások, stb. végeztettek.

A tanításnál a következő tornázó eszközök használtattak:

4 lábtó (rézsutosan és vízirányosan felállítható).
4 ugró mérczе
4 ugró deszka } ugrásra való.
4 ugró szekrény
4 pár gyűrűhinta.
4 lebegő gerenda.
2 támfa.
1 lengő kötél.
50 fabot.
12 farúd.
100 darab kézi kelepelő.
1 labda kosár.
4 labda.
4 kokuszmatrácz.

Közli: Bockelberg Ernő.

VEGYESEK.

— A *kisdedóvás érdekében* P. Szathmáry Károly, az orsz. kisdedóvó egyesület titkára meleg fölhívást bocsájtott ki, mely most, mikor jó a termés, bizonyára oly mag lesz, a mely szintén ki fog kelni. «Mire is gondolhatna az istenáldás láttára a magyar ember — mondja a fölhívás — mint saját népe, nemzete fentartására, megóvására, midőn tudja. látja, hogy szeretett nemzetének több mint fele még kisded korában pusztul el szülei gondatlansága miatt, föl hát mindazok, a kik emberségért, hazáért, nemzetért és annak műveltségeért melegen éreznek: alapítsuk meg mindenütt a kisdedóvó intézeteket, a hol az csak lehetségesnek mutatkozik! — A városokban és nagyobb népességű községekben rendes óvó- és nevelőintézeteket; a kisebb községekben legalább nyári menedékhelyeket, a városi óvóintézetekben utasítást nyert dajkákkal. Mindazokat, a kik e szent ügyben, mely a nemzet létszámát emeli, a munkaerőt kiemeli, tűz- és másféle veszélyeket eltávoztat, a nemzeti nyelvet és műveltséget terjeszti, lépéseket akarnak tenni: forduljanak hozzám, hogy az egyesületek megállapítására, a rendes óvóintézetek és gyermekmenedékhelyek felállítására vonatkozó utasításokat részükre azonnal megküldhessem. Azok pedig, a kiket a jó Isten nem remélt gazdag áldással ajándékozott meg, adják vissza annak, a kisdedek megóvása és nevelése által. csak egy csekély részét is Istennek, ki a gyermekek örömében gyönyörködik. Adják vissza a népnek, mely földeiket megművelte, verejtéke egy részét azon szülői nyugalomban és örömben, hogy jövőre gyermekeik megóva és biztosítva lesznek!»

A fentebbi sorokkal kapcsolatban egy örvendetes tényt is megemlíthetünk, mely ha országosan követőkre talál, a kisdedóvás nagy, nemzeti fontosságú ügye csakhamar eljut arra a helyre, a mely őt közművelődésünkben megilleti. *Komárom megye teljes erejével azon van, hogy a területén levő 26 nem magyar ajku községet a kisdedovók segélyével megmagyarositsa.* A megye e czél elérésére elhatározta, hogy általában minden községben, de különösen nem magyar ajku községekben kisdedóvó intézetek alakulását előmozdítja, s ennek könnyebb keresztülvitele czéljából megengedte, hogy minden község minden kebelbeli vagy hozzátartozó polgárra és birtokosra külön adót vethet ki, mely azonban az állami egyenes adónak 2%-át nem haladhatja meg. Ez új teher ugyan, de egészben véve oly csekélység, mely a nagy czéllal szemben számba sem vehető s minden ember annál örömestebb járul ennek elviseléséhez, mert járulékai benmaradnak a községben s a lakosság legszentebb érdekeinek előmozdítására fordíttatnak. Azonkívül a megye is minden kitelhető módot és eszközt használand fel a kisdedóvókat felállító községek segélyezésére. A megye buzgó alispánja, Szombathely Győző meleg hangú felhívást intézett a megye közönségéhez, melyben ez eszme megvalósítását figyelmébe ajánlja, és felhívását ezekkel a szavakkal végezi: Nemzetünk érdekeinek előmozdítása érdekében felkérjük főpapjainkat és klerusunkat, továbbá földbirtokosainkat és mindazokat, kiket az ég bővebben áldott meg vagyonnal, hogy az ecsetelt eszmét felkarolva, annak valósítását anyagi eszközök felajánlásával is támogassák. A kik akár befolyásuk és működésük, akár anyagi támogatásuk által az óvodák létesítését elősegítik, azok azt eszközölték, hogy a nemzet számban és erőben gyarapodjék: eszközölték, hogy nemzeti nyelvünk és szellemünk terjesztessék, s így nemzetök iránti adójukat fényesen rótták le. Az adományok egyenesen is intézhetők a megyei alispáni hivatalhoz; oda intézendők a segély iránti kérvények is; az óvódák felállítása körüli módozatok iránt bármikor fordulhatni a kir. tanfelügyelőhez.

— *Az országos nőiparegylet* nőipariskolájának újjászervezése és a nőiparoktatásnak általában való szabályozása tárgyában egy új tantervet állapított meg, mely már az 1882—3. tanévben lesz életbe léptetve. Ezen tanterv szerint a két évi rendes tanfolyam elé egy előkészítő osztály állíttatik fel, melyben a növendékek a legegyszerűbb elméleti ismeretekben és kézi munkákban nyernek oktatást, hogy ez által a rendes két éves tanfolyamú nőipariskolába leendő felvételre a szükséges előismereteket megszerezhessék. Ezen előkészítő osztályba minden elméleti képzettség igazolása nélkül a 12 évet betöltött leányok vétetnek fel. A rendes két éves tanfolyamra a népiskolai egész tanfolyamot bevégzett, vagy oly 12 éves életkort betöltött leánynövendékek vétetnek fel, kik folyékonyan írni, olvasni tudnak, és a számvetés alapmíveleteit ismerik. Ezen új szervezéssel kapcsolatosan és a nőipariskola tantervének keretén belül az iparos tanulónők iskoláztatása is tervbe vétetett. Ismeretes ugyanis, hogy az iparüzletekben nagy számmal alkalmazott tanulónők épen semmi, vagy igen csekély elméleti ismeretekkel bírnak, és még egy iskola sem létezik, hol ezen legszükségesebb ismereteket elsajátíthatnák. Ez irányban tehát az országos nőiparegylet feladatához képest a kezdeményezés lépését megtette, a menynyiben nőipariskolájának tantervét akként alakította, hogy ez az iparosoknál foglalkozásban lévő, s ennélfogva csakis elméleti oktatást igénylő tanulónők számára teljesen megfelelő leend; egyuttal pedig ezen tanterv jóváhagyása és az ezen oktatásra hivatott növendékekre nézve kötelezővé leendő kimondása iránt a vallás és közoktatásügyi miniszteriumhoz felterjesztést tett. Ezen iparos tanulónők iskoláztatása szintén az 1882—3. tanévben kezdődik meg, egyelőre az említett előkészítő osztályban, mivel az oktatás fokozatos fejlesztése érdekében később tétetik intézkedés. Ezen oktatás teljesen díjmentesen eszközöltetik. Végre a nőipariskola szaktanfolyamai részére, melybe azon tanulók tartoznak, kik az általuk kiválasztandó munkanemben kívánják magukat kiképezni — az eddigi szabályok épségben hagyattak, és ezen tanfolyamokban felvételi kellékül 14 éves életkor kívántatik meg. Beiratások az előkészítő osztályra és a két éves tanfolyamra f. é. szeptember 1—15-ike között Szukováthy Otilia igazgatónál, Kazinczy-utcza 3. sz. a történnek. A gyakorlati tárgyak tanítása szeptember 1-én, az elméleti oktatás pedig szeptember 15-én kezdődik. A munkaszaktanfolyamokban az oktatás hasonlóan szept. 1-én veszi kezdetét, ebbe azonban a növendékek évközben bármikor is belépheznek.

— *A belvárosi iskolaszék* legutóbbi ülésén az egyes iskolákban lefolyt vizsgálatokról beterjesztett jelentéseket tárgyalta s azokból azt az örvendetes tényt kontatálta, hogy a belvárosi összes, de különösen a leányiskolákban a tanítás, a rend, a fegyelem s a pedagógiai képzés oly alaposan vezettetik, a mi az iskolaszék tagjai előtt némely család által több ízben czélszerűbbként hangoztatott magánoktatást teljesen háttérbe szorítja. Az iskolaszék ezt a körülményt a tanácshoz intézendő jelentésében kiválólag hangsúlyozni fogja.

ÉRTESÍTÉS.

A budapesti VI. ker. m. kir. állami polgári tanítónőképezdével kapcsolatosan 1880. év 29016. számú nagyméltóságú vallás- és közoktatási m. kir. miniszteri rendelet alapján a magasabb fokú igényeknek is megfelelő leánynevelő intézet, illetőleg benlakással egybekötött polgári leányiskola állíttatott fel, melynek 1882. évi szeptember havában negyedik osztálya is megnyilik.

A több oldalról beérkezett tudakozódásokra a következők tétetnek közzé, illetőleg ajánltatnak a t. szülők figyelmébe. — A leánynevelő intézetben a polgári leányiskolák tantervében törvény szerint meghatározott tantárgyakon kívül alapos oktatást nyernek a növendékek a zongorázásban, a német, franczia és angol nyelvekben is, melyek tanítására és gyakorlására az intézetben benlakó nyelvmesternők vannak alkalmazva. A rajzolás, testgyakorlás és a női kézimunkák tanítására is különös gond fog fordíttatni.

A leánynevelő intézetbe oly 9—10 évet meghaladott leánykák vétetnek fel neveltetésre, kik a 4 osztályú elemi iskolák tananyagának megfelelő ismeretekkel bírnak.

A f. é. 20362. sz. a. vallás- és közoktatási m. kir. miniszteri rendelet értelmében a teljes ellátásért, neveltetésért és tanításért 10 hóra a zongora-tanítást kivéve (előleges $^1/_4$ évi részletekben) 550 frt fizetendő, mely összegbe az idegen nyelvek tanításáért járó díjak is beszámítvák, azonban, a kik gyermekeiket zongoraoktatásban is kívánják részesíteni, 150 frttal többet fizetnek.

A beirások kezdetöket veszik szeptember hó elejétől. Bővebb felvilágosításért az érdeklettek alulirott igazgatóhoz fordulhatnak Sugárút 77. szám alatt.

Zirzen Janka,
igazgató.